

ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์
ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

โดย

นางสาวชลดา บุญอยู่

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์
ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

โดย
นางสาวชลดา บุญอยู่

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2556
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**SOCIAL CAPITAL AND ECO-TOURISM MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KOH
PHITAK, BANG NAM CHUET SUB-DISTRICT, LANG SUAN DISTRICT,
CHUMPHON PROVINCE**

By

Miss Chonlada Boonyou

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
Master of Arts Program in Public and Private Management
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2013
Copyright of Graduate School, Silpakorn University**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร” เสนอโดย นางสาวชลดา บุญอยู่ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ประสพชัย พสุนนท์)
...../...../.....

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.สุวิชา วรวิเชียรวงษ์)
...../...../.....

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์)
...../...../.....

55601309: สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

คำสำคัญ: ทูทางสังคม/การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์/การมีส่วนร่วม

ชลดดา บุญอยู่: ทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์: ผศ.ดร.พิทักษ์ สิริวงศ์. 80 หน้า.

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาทูทางสังคมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ และเพื่อศึกษาบทบาททูทางสังคมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พื้นที่ในการศึกษา คือ ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกจากผู้ให้ ข้อมูลหลัก จำนวน 15 คน

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มีสภาพทูทางสังคมที่ประกอบไปด้วย 1)ทูทางมนุษย์ ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการ คือผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านเป็นบุคคลที่มีความเป็นผู้นำ มีความรู้ความสามารถ มีทักษะในหลายด้าน มีจิตสาธารณะ และเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ 2)ทูทางสถาบันองค์กร คือ กลุ่มองค์กรที่มีความสำคัญกับชุมชน ได้แก่ กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร และกลุ่มประมงพื้นบ้าน ซึ่งกลุ่มองค์กรเหล่านี้เป็นกลุ่มที่ชาวบ้านร่วมกันจัดตั้งขึ้นมา และช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชน 3)ทูทางภูมิปัญญาวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาการประกอบอาชีพ คือ การทำลอบปลาหมึก ภูมิปัญญาด้านการถนอมอาหาร คือ การทำปลาเค็มฝงทราย ประเพณีที่มีความสำคัญ คือ ประเพณีสวดหา เป็นประเพณีท้องถิ่นของชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ เป็นการไหว้ขอมาพ่อขุนทะเล แม่นางเชิงกระ และอีกประเพณีที่มีความโดดเด่น คือ ประเพณีวิ่งแหวกทะเล ค่านิยมความเชื่อของชุมชนเกาะพิทักษ์ คือ พ่อตาเกาะพิทักษ์ ชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์มีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 4)ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ทรัพยากรทางทะเล ปะการัง หอยมือเสือ และสัตว์น้ำทะเล ทูทางสังคมทั้ง 4 ด้านมีความสัมพันธ์กัน และมีความสำคัญต่อชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ในลักษณะที่ ส่งเสริมกันและกันในการพัฒนาและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นั้น อาศัยการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน ดังนี้ 1) ทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยในทุกวันที่ 29 ของทุกเดือนจะมีการประชุมของหมู่บ้าน 2) ทุกคนในชุมชนร่วมกันดำเนินกิจกรรมและปฏิบัติตามแผนการที่ได้วางไว้ 3) ชาวบ้านในชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ร่วมกัน 4)หลังจากการดำเนินกิจกรรมก็จะมีการติดตามและประเมินผล โดยที่ทุกกิจกรรมจะต้องทำบัญชีรายรับ รายจ่าย และมีการประชุมเสนอแนะความคิดเห็น เห็นรวมถึงปัญหาในการดำเนินกิจกรรม

สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ลายมือชื่อนักศึกษา.....

ปีการศึกษา 2556

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

55601309: MAJOR: PUBLIC AND PRIVATE MANAGEMENT

KEY WORD: SOCIAL CAPITAL/ ECOTOURIS/PARTICIPATION

CHONLADA BOONYOU : SOCIAL CAPITAL AND ECO-TOURISM MANAGEMENT: A CASE STUDY OF KOH PHITAK, BANG NAM CHUET SUB-DISTRICT, LANG SUAN DISTRICT, CHUMPHON PROVINCE. THESIS ADVISOR: ASST .PROF .PITAK SIRIWONG, Ph.D. 80 pp.

This study is a qualitative research with an objective to study the social capital of Baan Koh Pitak Community in order to explore the roles of social capital in ecotourism management with the participation of Baan Koh Pitak Community, Bang Nam Jud Sub-district, Lang Suan District, Chumphon Province, approach in which data collection was done by means of in-depth interview with 15 key-informants.

The result of the research demonstrates that the social capital of Baan Koh Pitak Community consists of: 1) Human capital which is the official leader, i.e., the community's headman. The headman is a person who is equipped with leadership, versatility and public mind. He is the major driving force of Baan Koh Pitak Community. 2) Organizational capital which comprises organizational groups that are important for the community, including seafood processing group, home stay group, conservation group and local fishing group. These organizational groups are established by the local people to create income for the community. 3) Cultural capital which comprises occupational wisdom, i.e., the making of squid catcher, knowledge of food preservation, i.e., the making of salted fish under the sand as well as significant traditions, i.e., Suad Had tradition which is a local tradition of Koh Pitak dwellers with an objective to pay respect to Phor Khun Talae and Mae Nang Choeng Kra and also another outstanding tradition called the Wing Waek Talae tradition. The value and belief of Baang Koh Pitak Community is Phor Ta Koh Pitak as people on Koh Pitak believe in holy spirits. 4) Natural resource capital which comprises marine resources, coral, giant clam and sea animals. The 4 aspects of social capital are related to each other and are important for Baan Koh Pitak Community as they support one another in the development and the generation of income for Baan Koh Pitak Community. The ecotourism management of Baan Koh Pitak Community relies on the participation of everyone in the community as follow: 1) All members of the community take part in the planning of ecotourism. On the 29th of each month, the village meeting will be held. 2) Everyone in the community cooperates to organize activities and follows the plans. 3) Local people in the community share mutual benefits from ecotourism activities. 4) After each activity is over, there will be the following-up and assessment. There must be an income-expense record of every activity and also a meeting to gather suggestions and specify the problems of each activity.

Program of Public and Private Management

Graduate School, Silpakorn University

Student's signature

Academic Year 2013

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงในความกรุณาของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พิทักษ์ ศิริวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ประสพชัย พสุนนท์ ประธานสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ ดร.สุวิชา วรวิเชียรวงษ์ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้กรุณาใช้เวลาอันมีค่าในการให้คำปรึกษา คำแนะนำ รวมถึงให้ความรู้ แนวคิด ข้อคิดเห็น ตลอดจนตรวจทานแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ด้วยความเอาใจใส่ จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ ผู้ใหญ่อำพล ธานีครุฑ และชาวบ้านหมู่ที่ 14 บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ทุกท่านที่ให้ข้อมูล คอยให้ความช่วยเหลือ ความร่วมมือ และอำนวยความสะดวกแก่ผู้วิจัย ตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

ขอขอบคุณปี เป้ม ตัก เมย์ อ้อม นา เบลล์ พลอย นิ แชมป์ ใหม่ เรศ เน็ต ออย พี่ปุ้ม พี่บี พี่อ้อย พี่โบว์ พี่จำ พี่จ๊ะ น้ามนต์ แอนท์ เพื่อน พี่ และน้องที่รัก ที่คอยให้ความช่วยเหลือ และให้กำลังใจ ในยามที่ผู้วิจัยเจอปัญหาและอุปสรรค รวมถึง น้ำ และ อาร์ม ผู้ร่วมเดินทางตลอดระยะเวลาที่ผู้วิจัยลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ญาติ พี่น้อง คุณพ่อชาตรี คุณแม่วนิดา บุญอยู่ ที่คอยให้ความสนับสนุน และเป็นกำลังใจที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของผู้วิจัย จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จโดยสมบูรณ์ ตามเป้าหมายที่ผู้วิจัยได้วางไว้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ	ฅ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	4
ขอบเขตของการศึกษา	4
ขั้นตอนการศึกษา.....	5
คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา	5
ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา.....	6
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	7
แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม.....	7
แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	15
แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม.....	22
ข้อมูลพื้นที่ศึกษา.....	26
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	31
กรอบแนวคิดงานวิจัย	34
3 วิธีดำเนินการวิจัย	35
เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่	36
กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก	36
เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา.....	36
การเก็บรวบรวมข้อมูล	37
การตรวจสอบความน่าเชื่อถือข้อมูล	38
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	38

	หน้า
4 ผลการศึกษา.....	39
สภาพทั่วไปของชุมชน.....	39
ทุนทางสังคมในชุมชน.....	43
บทบาททุนทางสังคมต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	53
การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์	55
ปัญหาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.....	60
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	62
สรุปผลการศึกษา	62
อภิปรายผลการศึกษา.....	67
ข้อเสนอแนะ	69
รายการอ้างอิง	70
ภาคผนวก	73
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์	75
ภาคผนวก ข แนวทางสัมภาษณ์	77
ประวัติผู้วิจัย	80

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	พื้นที่ศึกษาบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	28
2	กรอบแนวคิดงานวิจัย	34
3	พื้นที่บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร	40
4	ภาพแสดงเรือประมงที่ใช้ประกอบอาชีพการทำประมง	41
5	ภาพแสดงท่าเรือจากฝั่งไปสู่เกาะพิทักษ์	43
6	ภาพแสดงปลาหมึกแห้ง ผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารทะเล.....	46
7	ภาพแสดงโฮมสเตย์บ้านเกาะพิทักษ์.....	47
8	ภาพแสดงศาลพ่อบ้านเกาะพิทักษ์	49
9	ภาพแสดงลอบที่ใช้ในการจับปลาหมึก	50
10	ภาพแสดงปลาเค็มฝั่งทราย.....	51
11	ภาพแสดงประเพณีวิ่งแหวกทะเล	52
12	ภาพแสดงป้ายบอกเส้นทางการเดินชมรอบเกาะ	54
13	ภาพแสดงป้ายหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยว.....	58
14	ภาพแสดงที่ทำการหมู่บ้าน	60

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

คำว่าทุนได้ถูกนำมาใช้ในความหมายที่แตกต่างกันไป คำว่าทุนอาจจะถูกมองไปในเชิงมูลค่าที่เกี่ยวกับวัตถุ เงินทอง หรืออาจจะถูกมองไปในเชิงคุณค่าที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและความดีงาม แต่อาจเป็นเพราะความเคยชินที่คนส่วนใหญ่มีความคุ้นเคยกับคำว่าทุนไปในเชิงเศรษฐศาสตร์ ทำให้ความเข้าใจเกี่ยวกับทุนที่ผ่านมา จึงเป็นเรื่องเกี่ยวกับวัตถุ สิ่งของ ทรัพย์สิน เงินทอง วัตถุดิบ แรงงาน หรือสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในการผลิต จนกระทั่งเวลาต่อมาได้มีการนำคำว่า “ทุนทางสังคม” มาใช้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อกระตุ้นเตือนให้สังคมได้หันกลับมาพิจารณาถึงสิ่งต่างๆ ที่ไม่ใช่ตัวเงิน แต่เป็นเรื่องของการมีคุณค่าที่ช่วยจรรโลงให้สังคมสามารถดำรงอยู่ได้อย่างปกติสุข (วรวิทย์ โรมรัตน์ พันธุ์, 2548: 176)

แนวคิดและความสำคัญของทุนทางสังคมเป็นที่ยอมรับขององค์กรพัฒนาระหว่างประเทศต่างๆ เช่น ธนาคารโลก องค์กรเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development) ต่างก็ตระหนักในคุณค่าของทุนทางสังคมว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาที่ยั่งยืนอันนำไปสู่ความผาสุกของคนในชาติ โดยเฉพาะองค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (Organization for Economic Cooperation and Development) พิจารณาว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจเกิดจากทุน 4 ประเภท ได้แก่ ทุนทางกายภาพ ทุนทางการเงิน ทุนมนุษย์และทุนทางสังคม ซึ่งจากการประเมินประสิทธิภาพของปัจจัยทั้ง 4 ทุนดังกล่าว พบว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืนเป็นผลมาจากปัจจัยด้านทุนมนุษย์และทุนทางสังคมถึง 4 ส่วน ขณะที่เกิดจากทุนทางกายภาพและทุนทางการเงินเพียง 2 ส่วนเท่านั้น

ในบริบทสังคมไทย ทูตทางสังคมถือเป็นทุนสำคัญที่เสริมสร้างวิถีชีวิตที่ดีงามของคนในสังคมและสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการปกครองของประเทศมาช้านาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการเสริมสร้างประสิทธิภาพการบริการและกระบวนการผลิตในภาคเศรษฐกิจ การบรรเทาความรุนแรง และแก้ปัญหาในยามที่เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจและสังคมซึ่งเป็นสถานการณ์ที่ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติและทุนทางเศรษฐกิจมีข้อจำกัด การแก้ปัญหาและฟื้นฟูให้คนไทยและสังคมไทยกลับมาดำรงสถานะเดิมได้จำเป็นต้องอาศัยทุนทางสังคมช่วยสนับสนุน ยกตัวอย่างในช่วงวิกฤติเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 ได้มีนักคิดและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่านประเมินว่าการที่สังคมไทยยังคงดำรงอยู่ได้ เนื่องจากมีทุนทางสังคมมากมายเป็นตาข่ายรองรับที่มีความเชื่อมโยงแน่นหนาอยู่บนพื้นฐานเอกลักษณ์ความเป็นไทยที่มีจุดเด่นหลายประการ อาทิ การมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนทั้งชาติ มีระบบเครือญาติและชุมชนที่เข้มแข็งบนพื้นฐานวัฒนธรรมที่เอื้อเพื่อเอื้อแผ่ มีน้ำใจไมตรี ดังนั้น ถ้าประเทศไทยสามารถนำทุนทางสังคมที่มีอยู่มาอนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมแล้วจะพัฒนาคนในชาติให้มีความสุข ประเทศชาติมีความสมดุลและเกิดความยั่งยืน(สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548: 1) นอกจากการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมไทย เข้ามาใช้ประโยชน์ เพื่อการแก้ปัญหา พัฒนาในระดับประเทศแล้ว ก็ยังมีการนำแนวคิดทุนทางสังคมเข้ามาพัฒนาและต่อยอด ใช้ประโยชน์ในระดับชุมชนด้วย

ทุนทางสังคมจึงเป็นทุนประเภทหนึ่ง ที่มาจากความร่วมมือร่วมใจของคนในสังคมหรือชุมชนอันส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนหรือสถาบันขึ้น ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจ ความเอื้ออาทรต่อกัน และความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุนทางสังคมมีความเชื่อมโยงกับทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้ คุณธรรม คุณค่า เอกลักษณ์ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดีงาม ทุนทางสังคมจึงเป็นเสมือนสมบัติสาธารณะที่สมาชิกทุกคนในชุมชนสามารถเข้าถึง และใช้ประโยชน์ได้ตลอดเวลา และที่สำคัญคือ เป็นทุนที่มีคุณลักษณะพิเศษที่ยิ่งใช้จะมีเพิ่มมากขึ้น (วรวิทย์ โรมรัตน์พันธ์, 2548: 176-177)

ปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้รับความนิยมสูงขึ้นจากหมุ่นักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ถึงทรัพยากรธรรมชาติของแหล่งท่องเที่ยว เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของประชาชนท้องถิ่น และชุมชนในพื้นที่นั้นๆ รวมถึง

นักท่องเที่ยวอาจจะมีส่วนร่วมในอนุรักษ์ รักษาคุณค่าของทรัพยากรท้องถิ่นนั้นด้วย จึงทำให้ชุมชนท้องถิ่นหลายชุมชนนั้นเกิดแนวความคิดการจัดการให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่โดดเด่นและมีเสน่ห์ของชุมชนเป็นลึงดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเช่นเดียวกัน เนื่องจากเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนเกาะพิทักษ์เป็นพื้นที่ที่อยู่บนเกาะขนาดเล็ก ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พอเพียง อยู่อาศัยกันแบบเครือญาติ ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำประมง ทำสวนมะพร้าว และอีกอาชีพที่มีความโดดเด่นบนเกาะพิทักษ์ คือ การทำกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการสร้างโฮมสเตย์บนเกาะพิทักษ์ ที่มีการบริหารจัดการโดยชาวบ้าน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ให้ประสบผลสำเร็จ นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวบนเกาะพิทักษ์นั้นสามารถเรียนรู้ สัมผัสวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ได้สัมผัสประสบการณ์ของชาวประมงบนเกาะ ร่วมทำกิจกรรมของชุมชน เช่น ทำของที่ระลึกจากเปลือกหอย ทำผ้าบาติก ทำปลาอินทรีสังทรายหรือปลาเค็มสังทราย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการถนอมอาหารของชาวบ้านบนเกาะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมอื่นๆ สำหรับผู้ที่ชื่นชอบการสำรวจ ชมทิวทัศน์ในแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติของเกาะ เช่น ดำน้ำดูปะการังและหอยมือเสือ การตกปลา การออกเรือไคหมึก เป็นต้น

บนเกาะพิทักษ์ยังมีประเพณีและวัฒนธรรมที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว และมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวนั้นก็คือ ประเพณีวิ่งแหวกทะเล ประเพณีวิ่งแหวกทะเลนี้เป็นประเพณีที่จัดขึ้นในเดือนมิถุนายนของทุกปี โดยจะจัดให้มีการวิ่งมินิมาราธอนแหวกทะเล โดยวิ่งข้ามจากฝั่งหนึ่งไปยังเกาะพิทักษ์ และยังมีประเพณีสวดหาด ประเพณีสวดหาดนี้เป็นประเพณีการทำบุญของเกาะประจำปี ส่วนวัฒนธรรมอย่างหนึ่งบนเกาะพิทักษ์ที่ปัจจุบันได้หายไปจากสังคมไทย แต่ชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ยังคงรักษาไว้นั้นก็คือ วัฒนธรรมส่งแกง เมื่อชาวบ้านทำกับข้าวก็จะมาแบ่งใส่ภาชนะเพื่อไปแจกจ่ายเพื่อนบ้าน วัฒนธรรมส่งแกงเป็นวิถีของการแบ่งปัน และเอื้อเฟื้อของชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์

จากสภาพการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ของชุมชนเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ว่า

ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มีลักษณะเป็นอย่างไร และบทบาทของทุนทางสังคมที่มีต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชาวบ้านนั้นเป็นอย่างไร ที่ทำให้การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บนเกาะพิทักษ์นั้นประสบผลสำเร็จได้อย่างทุกวันนี้

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาทุนทางสังคมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
2. เพื่อศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการศึกษาดังนี้

1. ขอบเขตเชิงพื้นที่

พื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ คือ บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

2. ขอบเขตเชิงเนื้อหา

การศึกษานี้เป็นการศึกษา ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีเนื้อหาครอบคลุมสภาพทั่วไปของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน สภาพทางกายภาพ สภาพทางสังคม สภาพทางเศรษฐกิจ วิถีชีวิตของชุมชน และศึกษาในประเด็นของทุนทางสังคม 4 ประเด็น ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีบทบาทต่อกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

3. ขอบเขตเชิงประชากร

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษานี้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

2. คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

3. ชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ หมู่ที่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

4. ขอบเขตเชิงเวลา

ดำเนินการศึกษาตั้งแต่เดือนมกราคม – เดือนสิงหาคม 57 รวมระยะเวลา 8 เดือน โดยทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสัมภาษณ์ ในเดือนพฤษภาคม 2557

ขั้นตอนการศึกษา

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง กับ แนวคิดทฤษฎีทางสังคม การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การมีส่วนร่วม จากหนังสือ เอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสัมภาษณ์ การบันทึกข้อมูลใช้การ สังเกตแบบมีส่วนร่วมและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

4. การสรุปผลการศึกษา

5. การเสนอแนะ

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

1. ทูทางสังคม หมายถึง เป็นสิ่งดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในแต่ละชุมชน ทูทางสังคมเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อ ความไว้วางใจ ค่านิยมที่ดีร่วมกันของชุมชน รวมไปถึงเรื่องของวัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชนนั้นๆที่มีอยู่ ทูทางสังคมยังเป็นวิธีการในการจัดการชุมชน โดยที่ชุมชนร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกัน เป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน

2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ หมายถึง การท่องเที่ยวในรูปแบบที่เน้นไปยังการเดินทางศึกษาแหล่งธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โดยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะไม่ทำลายระบบสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติให้เสื่อมโทรม อีกทั้งยังมีส่วนช่วยในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

3. การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา การบริหารจัดการในทุกขั้นตอนของโครงการ โดยที่ประชาชนนั้นร่วมมือกัน ทำงานร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อีกทั้งประชาชนยังเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการมีส่วนร่วมในโครงการนั้นๆด้วย

4. กระบวนการมีส่วนร่วม หมายถึง ขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ

4.1 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผน

4.2 ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

4.3 ขั้นตอนการรับผลประโยชน์

4.4 ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล

5. ชุมชน หมายถึง ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัด

ชุมพร

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทำให้ทราบถึงทุนทางสังคมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนเพื่อส่งเสริมและพัฒนาทุนทางสังคมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ที่มีอยู่ให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

2. ทำให้ทราบถึงบทบาททุนทางสังคมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นประโยชน์ต่อการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ และช่วยให้สามารถจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน อย่างมีประสิทธิภาพ

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ทูนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยได้ทบทวนเอกสาร ศึกษาหลักการแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น เอกสาร ตำรา งานวิจัยและระบบสืบค้นทางอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา ในประเด็นต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
3. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
4. ข้อมูลพื้นที่ศึกษา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
6. กรอบแนวคิดงานวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม

1.1 ความหมายของทุนทางสังคม

การให้ความหมายของทุนทางสังคมนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายแตกต่างกัน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของทุนทางสังคมมาพอสังเขป ดังนี้

Putnum (1993, อ้างถึงใน สุวรรณิ คำมั่น และคณะ, 2551: 2-3) กล่าวว่า ทุนทางสังคมว่า เป็นลักษณะเด่นขององค์กรทางสังคม เช่น ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norms) และเครือข่าย (Networks) ซึ่งสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพของสังคม โดยการส่งเสริม เกื้อหนุน การร่วมมือในการดำเนินงานซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงกระบวนการเกิดของทุนทางสังคมนั้น เริ่มจากประชาชนในสังคมมีระบบคิดและค่านิยมที่ดีร่วมกัน ดังนั้นทุนทางสังคมในรูปแบบ

เครือข่ายส่งผลให้ เพิ่มศักยภาพในการทำงานและช่วยลดต้นทุนในการทำงานได้มากกว่าการทำงานแบบปัจเจกชน เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกันหรือต่างตอบแทนทำให้องค์กรชุมชนแข็งแรงและมีพลังมากขึ้น เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่ายทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว และมีการนำความสำเร็จร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือในอนาคต

Coleman (1999, อ้างถึงใน นุทิส เอี่ยมใส, 2555: 8) กล่าวว่า ทูทางสังคมเป็นชุดของความสัมพันธ์ (set of relationships) ระหว่างคน เป็นความสัมพันธ์ที่มีผลมาจากความตั้งใจบนพื้นฐานของความหวังในสิ่งที่ต้องใช้ร่วมกัน (common) เป็นชุดของการมีค่านิยมร่วมกัน (set of shared values) และการมีสำนึกของความไว้วางใจ (sense of trust) ระหว่างกัน สิ่งเหล่านี้ถือเป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน หรือมากกว่าที่ได้แสดงออกมาและส่งผลต่อกิจกรรมที่ได้กระทำในมิติดังกล่าว ทำให้เห็นได้ว่าทูทางสังคมนั้น เป็นโครงสร้างทูทางสังคมที่เกิดขึ้นกับปัจจุบันกับบุคคลในองค์กร และทางตรงกันข้ามในที่ที่มีทูทางสังคมอ่อนแอ ก็จะมีปรากฏการณ์ของความขัดแย้งกันในค่านิยมและการขาดซึ่งความไว้วางใจระหว่างกัน

Social Capital Interest Group (อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2548: 37) กล่าวว่า ทูทางสังคมเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่เป็นไปได้ ที่จะพัฒนาให้เกิดผลประโยชน์ได้ (the potential benefits) เป็นความได้เปรียบของกลุ่มคนหรือชุมชน เพราะทูทางสังคมสามารถทำให้เกิดประโยชน์ได้โดยการกระทำที่ดีงามของคน หรือกลุ่มคนที่มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีความสำนึกร่วมกันที่จะก้าวไปข้างหน้า

ชาติชาย ณ เชียงใหม่ (2543: 286) กล่าวว่า ทูทางสังคม หมายถึง สถาบันทางสังคม และรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่ในแต่ละชุมชน ชนบทที่ทำหน้าที่จัดระเบียบความสัมพันธ์ ให้ความชอบธรรม แก่แบบแผนของการจัดสรรแลกเปลี่ยนทรัพยากร อันเป็นการสร้างความผสมกลมกลืนทางสังคม และลดความขัดแย้งในชุมชน อีกนัยหนึ่ง ทูทางสังคม คือ วิธีการดำรงชีวิต วัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชน วิถีความสามารถในการจัดการองค์กรของประชาชน รวมทั้งปราชญ์ชาวบ้าน และภูมิปัญญาพื้นบ้าน

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2541, อ้างถึงใน วรวิทย์ โรมรัตนพันธ์, 2548: 41) กล่าวว่า ทูทางสังคม คือ วิธีคิด และระบบความรู้ในการจัดการวิถีของความเป็นชุมชน เช่น การจัดการ

ทรัพยากร การจัดระบบความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมชุมชน ไม่ว่าจะจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ หรือมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยวิถีคิดเชิงซ้อน และเกี่ยวข้องกับเรื่องระบบความรู้/ภูมิปัญญา อีกทั้งต้องอาศัยกฎเกณฑ์มากำกับการใช้ความรู้ นั้น ซึ่งอาจเป็นรูปของจารีต กฎหมาย หรือกฎเกณฑ์ทางสังคม พร้อมกันนั้นก็ต้องมีองค์กรที่เข้ามาทำหน้าที่จัดการเรื่องนั้นๆ เช่น การใช้ทรัพยากรต่างๆ การจัดการทุน เป็นต้น

วารุณี โรมรัตน์พันธ์ (2548: 46) กล่าวว่า ทุนทางสังคมเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในสังคม และถูกนำมาใช้ในมิติที่หลากหลาย ซึ่งมีทั้งมิติที่กว้างขวางครอบคลุมในสิ่งที่ป็นรูปธรรม ได้แก่ เรื่องของทรัพยากรธรรมชาติ และมิติที่เป็นนามธรรมอันได้แก่ เรื่องของวัฒนธรรม ความรู้ สติปัญญา และจิตใจ การมีอยู่ของทุนทางสังคมในชุมชนนั้นอาจจะดูได้จากสถิติตัวเลขที่แสดงถึงควมมีคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน (ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือสิ่งแวดล้อม) หรือ การเติบโตเข้มแข็งของเครือข่ายทางสังคม มีความเชื่อว่า ทุนทางสังคมสามารถก่อให้เกิดพลัง เพื่อใช้ขับเคลื่อนชุมชนให้สามารถพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งได้

สถาบันพระปกเกล้า (2554: 7) กล่าวว่า ทุนทางสังคม คือ สิ่งดีๆที่มีอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล หรือ ปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่ายของการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ ภายในประชาคม บรรทัดฐาน และความไว้วางใจ ซึ่งส่งผลให้ผู้มีส่วนร่วมสามารถกระทำการร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพในการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกัน โดยความร่วมมือจะสำเร็จก็ต่อเมื่อได้มีการเชื่อมต่อกัน และไว้วางใจซึ่งกันและกัน ทุนทางสังคมมีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะ เป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคม

จากการศึกษาความหมายข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุนทางสังคม เป็นสิ่งดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในแต่ละชุมชน ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของความคิด ความเชื่อ ความไว้วางใจ ค่านิยมที่ศีร์ร่วมกันของชุมชน รวมไปถึงเรื่องของวัฒนธรรม จารีตประเพณีของชุมชนนั้นๆที่มีอยู่ ทุนทางสังคมยังเป็นวิธีการในการจัดการชุมชน โดยที่ชุมชนร่วมมือกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่มีร่วมกัน เป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาที่เข้มแข็งและยั่งยืน

1.2 องค์ประกอบของทุนทางสังคม

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2548: 2-3) กล่าวว่า องค์ประกอบหลักทั้ง 4 ด้าน มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ดังนี้

1. คน มีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งด้านสุขภาพ ที่มุ่งให้คนมีร่างกายแข็งแรงสามารถดูแลตนเองได้ ด้านจิตใจ ให้เป็นคนที่มีจิตใจดี มีน้ำใจ เอื้ออาทร เคารพกฎเกณฑ์ของสังคม มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ และรักชาติ ฯลฯ และด้านสติปัญญาให้มีศักยภาพและมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเองและเรียนรู้ร่วมกันเป็นกลุ่มอย่างต่อเนื่อง จนมีนิสัยใฝ่รู้ไปตลอดชีวิตและพร้อมปรับตัวให้รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก รวมทั้งมีความรู้และทักษะในการประกอบอาชีพที่สนับสนุนการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เมื่อมารวมตัวร่วมคิด ร่วมทำในกิจกรรมต่างๆ นำความรู้ที่ตนเองมีอยู่มาแลกเปลี่ยน เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและก่อให้เกิดประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. สถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน สังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก อาทิ สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนตั้งแต่แรกเกิด เป็นแหล่งบ่มเพาะปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่ดีงาม รวมทั้งจิตสำนึก รู้จักผิดชอบชั่วดี รู้จักทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม สถาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในสังคม ก่อเกิดจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคุณความดี สถาบันศาสนาที่มีความเข้มแข็งจะสร้างศรัทธาให้แก่คนในสังคม และเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับ ดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผนและให้คนในสังคมปฏิบัติตามกฎระเบียบที่กำหนดร่วมกัน สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่กับการพัฒนาให้เกิดคุณธรรม จริยธรรมแก่คนในสังคม โดยเฉพาะเด็กและเยาวชน ภาคธุรกิจเอกชน ซึ่งมีความพร้อมทางด้านการบริหารจัดการ บุคลากร ทรัพยากร และเครือข่าย เมื่อประกอบกับการใช้หลักบรรษัทภิบาลในการดำเนินธุรกิจ หรือดำเนินธุรกิจที่มีกิจกรรมสร้างสรรค์ สังคมแล้วจะเป็นทุนทางสังคมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมหาศาล และสื่อเป็นสถาบันที่สามารถชี้นำและมีอิทธิพลสูงต่อพฤติกรรม ค่านิยมของคนในสังคมในวงกว้าง

3. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ เป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดั่งมา ค่านิยมความเป็นไทย นอกจากนี้ยังมีในรูปของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน ฯลฯ วัฒนธรรม เป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ระหนกถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ พัฒนา และต่อยอดเพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และประเทศ

4. องค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นศาสตร์และศิลป์ของการดำเนินชีวิตที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษเป็นฐานคิด และหลักเกณฑ์การกำหนดคุณค่า และจริยธรรมที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมายาวนานจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง จากอดีตถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความหลากหลายของความรู้ที่นำมาใช้ประโยชน์ได้ และสร้างสมดุลในการอยู่ร่วมกันของคน และธรรมชาติอย่างเกื้อกูลกัน ความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่สามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ มีความหลากหลาย ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และสังคม เพื่อตอบสนองเป้าหมายหรือความต้องการของชุมชนได้ เช่น ความต้องการของตลาด การนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้อย่างเหมาะสม เป็นต้น

เอนก นากะบุตร (2545: 16-19, อ้างถึง ในอาทิตย์ บุคคาดวง, 2554: 23-24) ได้แบ่ง ทูทางสังคมออกเป็น 5 รูปแบบ ได้แก่

1. ทูทางสังคมรูปแบบแรก คือ จิตวิญญาณ ระบบคุณค่า สำนึกท้องถิ่น ความภาคภูมิใจที่มีต่อถิ่นฐานบ้านเกิด รวมเรียกว่า Spirit Capital สิ่งนี้ในสังคมไทยมีมาตลอดใน ความรู้สึกของคนที่รักบ้าน รักเมือง เสียสละ และการดูแลสืบต่อ ซึ่งจิตวิญญาณและระบบคุณค่า เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สังคมไทยมีปรากฏอยู่อย่างชัดเจน ทั้งที่เป็นเรื่องคุณค่า พิธีกรรม ความภาคภูมิใจที่ อยู่ในจิตใจของผู้คนในแต่ละสังคม

2. ทูทางสังคมรูปแบบที่สอง คือ ทูทางภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญา และ วิถีชุมชนที่แสดงออกทางปัจจัยสี่ อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย รวมไปถึงเครื่องใช้ของใช้ เครื่องไม้เครื่องมือต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับดำเนินชีวิตสะท้อนให้เห็นความพอดี ความพอเพียง การ อยู่ร่วมกันของผู้คน อยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยไม่เอาเปรียบกัน

3. ทูทางสังคมรูปแบบที่สาม คือ ทรัพยากรมนุษย์/ทรัพยากรบุคคล เป็นทุนที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ เช่น ความรักเพื่อน ความรักศักดิ์ศรีความเป็นคนไทย หรือแม้กระทั่งผู้นำทางความคิด

ผู้นำทางการเกษตร เหล่านี้ล้วนเป็นสินทรัพย์ที่ไม่มีวันหมดสิ้น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสามารถในระดับหนึ่งและมีความพร้อมที่จะปรับตัวเข้าสู่ความร่วมมือ

4. ทูทางสังคมรูปแบบที่สี่ คือ ทูทางทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ ความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่มากมาย ไม่ว่าจะเป็นหญ้าต่างๆ สมุนไพร พืชพรรณสิ่งมีชีวิตต่างๆ แร่ธาตุ และผลผลิตของธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่าเขา ล้วนเป็นทุนที่สำคัญ หากชุมชนค้นพบคุณค่าของสิ่งเหล่านี้ มูลค่าก็จะตามมาและไม่มีหมด เพราะใช้เป็น จัดการเป็น

5. ทุนโภคทรัพย์ คือ ทุนที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้าง ร่วมกันผลิตสะสมมาจากบรรพบุรุษเรียกสวนไร่นา สิ่งปลูกสร้าง เงินที่สะสม กิจกรรม โครงการต่างๆที่ทำร่วมกัน ล้วนเป็นทุนของชุมชนอยู่ตลอดมาไม่ว่าจะเป็น กองทุนฌาปนกิจ ธนาคารข้าว กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารกระป๋อง เป็นต้น การจัดการทุนทางเศรษฐกิจที่เป็นทั้งปัจจัยการผลิต และปัจจัยการดำรงชีวิตนี้มีอยู่ในทุกชุมชน ทุกศาสนา ส่งผลให้เกิดกฎเกณฑ์ที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกัน เป็นพี่เป็นน้องไว้ใจกัน ก่อให้เกิดกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ศาสนา จารีต ประเพณีที่ทำให้คนร่วมใจ ร่วมคิด ร่วมทำเดินทางไปทางเดียวกัน

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (2557: 3-4) กล่าวว่า ทูทางสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ผ่านสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม โดยผ่านองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1. ทุนมนุษย์ คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถ ทักษะ และนำมาใช้เพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวม ชุมชน สังคม บนพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร มีน้ำใจ มีจิตอาสา ได้แก่ ผู้นำทางสังคม แกนนำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน อาสาสมัครที่มีความรัก เอื้ออาทรต่อเพื่อนมนุษย์ มีน้ำใจ มีจิตสาธารณะ ได้รับความไว้วางใจ มีความรู้สติปัญญาและทักษะ มีคุณธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน และได้ใช้ศักยภาพและคุณสมบัติทั้งหลายที่มีทำประโยชน์ต่อชุมชน

2. ทุนสถาบัน คือ การรวมตัวของกลุ่มคนเป็นองค์กรที่มีศรัทธา ความเชื่อมั่น และมีจิตสำนึกร่วมกัน มุ่งมั่นในสิ่งเดียวกันเพื่อพัฒนาสังคมชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นการรวมกลุ่มและสถาบันทางสังคม เป็นเครือข่ายที่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ความเป็นกลุ่มก้อน ทำให้มีศักยภาพและพลังที่จะช่วยเหลือกันเองหรือร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชุมชน ตัวอย่างของทุน

สถาบันในชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ กลุ่มอาชีพ วัด โรงเรียน สถาบันครอบครัว รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) สถานีอนามัย สถานีตำรวจ เป็นต้น

3. ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม คือ การนำเอาองค์ความรู้จากตัวบุคคล ชุมชน ภูมิปัญญา ปรากฏท้องถิ่น จนเกิดกระบวนการนำไปพัฒนาเป็นจารีต ประเพณีวัฒนธรรม นำไปสู่การใช้ประโยชน์และความภาคภูมิใจในความเป็นตัวตนของตนเอง ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ได้แก่ ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมไทย จารีตประเพณีไทย สถาปัตยกรรมต่างๆ เช่น แหล่งประวัติศาสตร์ โบราณสถาน รวมทั้งระบบคุณค่า เช่น คุณธรรม วินัย จิตสำนึก สาธารณะ ภูมิปัญญา จารีตประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นสิ่งที่สั่งสมสืบทอดกันมา เป็นสายใยของความผูกพัน เป็นสิ่งที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่สามัคคีเป็นหมู่เหล่า มีความเอื้ออาทรช่วยเหลือเกื้อกูล แบ่งปันกัน เป็นสิ่งที่คุมให้คนอยู่ในกรอบจริยธรรม คุณธรรมเป็นตัวช่วยสนับสนุนการทำกิจกรรมอื่นๆของชุมชน

4. ทุนทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทุนที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น แม่น้ำ น้ำตก ถ้ำ ป่าเขา ของป่า ผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชน เป็นสิ่งที่ทำให้คนในชุมชนเกิดความผูกพัน เป็นตัวเชื่อมให้คนในชุมชนมีความสัมพันธ์เป็นกลุ่ม/เครือข่าย ร่วมกันใช้ประโยชน์เพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน เป็นการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ น้ำตก ภูเขา เพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและทำให้มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เช่น การร่วมกันพัฒนาผลผลิตของชุมชนให้มีคุณภาพหรือร่วมกันอนุรักษ์ให้คงไว้ ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้คนรวมกลุ่มมีสัมพันธภาพที่ดี ช่วยเหลือกัน และช่วยงานของส่วนรวม

จากการศึกษาองค์ประกอบของทุนทางสังคมข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า องค์ประกอบหลักของทุนทางสังคมมี 4 องค์ประกอบ ดังนี้ ทุนคน/มนุษย์ คือ บุคคลที่มีองค์ความรู้ ความสามารถ มีจิตสาธารณะ มีความเอื้ออาทร มีน้ำใจ และพร้อมที่จะเสียสละทำประโยชน์เพื่อชุมชน ทุนสถาบัน/องค์กร คือ สถาบัน องค์กร ที่มีส่วนสนับสนุน ผลักดันให้ชุมชนนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและทำประโยชน์ร่วมกัน ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีตประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่น รวมไปถึงค่านิยมและความเชื่อที่ดีของชุมชน ทนทรัพยากรธรรมชาติ คือ ทรัพยากรธรรมชาติต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เป็นทรัพยากรที่มีอยู่แล้วดั้งเดิม

1.3 บทบาทหน้าที่ของทุนทางสังคม

Putnam (1993, อ้างถึงใน ทินกฤต นุตวงษ์, 2554: 26-27) กล่าวว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทและหน้าที่สำคัญที่จะก่อประโยชน์ต่อชุมชน 2 ลักษณะ และแต่ลักษณะอยู่ร่วมกันเหมือนเหรียญสองด้าน ดังนี้

1. บทบาทของทุนทางสังคมในฐานะตัวเชื่อมให้กลุ่มสมาชิก (bonding social capital) เน้นการมองเข้ามาภายใน (inward looking) โดยจะสนับสนุน ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และกลุ่มเพื่อนบ้านที่มีลักษณะความเป็นพี่น้องทางชาติพันธุ์ และมีอัตลักษณ์ทางสังคมซึ่งใกล้ชิดและรู้จักกันแล้วมาร่วมมือกันสร้างสายสัมพันธ์ให้เข้มแข็ง (strong ties) แต่สายสัมพันธ์ที่เข้มแข็งจากความร่วมมือดังกล่าวจะเป็นไปเพื่อกีดกันคนนอก

2. บทบาทการประสานสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มภายในและภายนอก (bridging social capital) เน้นการมองออกไปภายนอก (outward looking) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความแตกต่างทางสังคม ที่ก่อนหน้ารู้จักกันมาก่อนและมีสายสัมพันธ์ที่อ่อนแอ (weak ties) มาร่วมมือกันเพื่อเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม

นอกจากนี้ Putnam (2000, อ้างถึงใน วรุณี โรมรัตน์พันธ์, 2548: 63-64) กล่าวว่า ประโยชน์ของทุนทางสังคมมีอยู่หลายประการ ดังนี้

1. ทุนทางสังคมสามารถเพิ่มศักยภาพในการทำงาน และช่วยลดต้นทุนในการทำงาน

2. ทุนทางสังคมทำให้เกิดจารีตประเพณีที่เกี่ยวกับการพึ่งพาอาศัยกัน หรือการต่างตอบแทน (reciprocity) ซึ่งทำให้องค์กรชุมชนแข็งแกร่งและมีพลังมากขึ้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการรักษาชื่อเสียง และการยอมรับจารีตประเพณีของชุมชนนั้นๆ ด้วยว่ามีมากน้อยเพียงใด

3. ทุนทางสังคมทำให้เกิดความไว้วางใจระหว่างกันของคนในเครือข่าย ทำให้การติดต่อและระบบข้อมูลข่าวสารมีความสะดวกรวดเร็ว

4. ทุนทางสังคมทำให้คนในชุมชนนั้นนำความสำเร็จที่เคยเกิดขึ้นร่วมกันในอดีตมาใช้ประโยชน์เพื่อต่อยอดถึงความสำเร็จในอนาคต

วรุณี โรมรัตน์พันธ์ (2548: 67) กล่าวว่า ประโยชน์ที่เกิดจากทุนทางสังคมนั้น ช่วยให้เกิดเครือข่ายทางสังคมขึ้น ทำให้งานมีประสิทธิภาพรวดเร็วมากขึ้นและลดต้นทุนลง ช่วยให้เกิด

จาริตประเพณีที่ดี ช่วยให้ชุมชนมีพลังและเข้มแข็งสามารถที่จะแก้ไขปัญหาได้ง่ายขึ้น อีกทั้งยังช่วยให้บุคคลมีทางเลือกมากขึ้น ในการพัฒนาชีวิตส่วนบุคคล หรือในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่และประโยชน์ของทุนทางสังคมข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ทุนทางสังคมมีบทบาทในการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนที่มีความสนิทใกล้ชิด รู้จักกันเป็นอย่างดี เพื่อก่อให้เกิดความร่วมมือที่เข้มแข็งในเรื่องที่มีความต้องการร่วมกัน อีกทั้งยังมีหน้าที่ในการประสานสัมพันธ์ความร่วมมือกับกลุ่มคนหรือองค์กรภายนอกเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน เมื่อมีการร่วมมือกันก็จะทำให้กลุ่มคน ชุมชน หรือองค์กรมีศักยภาพจากเดิมมากขึ้น ก่อให้เกิดโอกาสทางเศรษฐกิจ ทำให้กลุ่มคน ชุมชน องค์กรนั้นๆสามารถที่จะพัฒนาไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคง

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับทุนทางสังคม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นความรู้และเป็นแนวทางในการศึกษาเรื่อง ทุนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านเกาะพิทักษ์ ทำให้ทราบถึงความหมายของทุนทางสังคม องค์กรประกอบบทบาทหน้าที่ของทุนทางสังคม เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลทุนทางสังคมของชุมชน และผู้วิจัยได้นำความรู้ในเรื่องขององค์กรประกอบทุนทางสังคมมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในงานวิจัย โดยงานวิจัยนี้ศึกษาทุนทางสังคมใน 4 ประเด็น ดังนี้ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรธรรมชาติ

2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้มากมาย ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มาพอสังเขป ดังนี้

พงศ์สานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (2538: 37) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว ในด้านระบบนิเวศของทรัพยากรท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย ธรรมชาติ ป่าไม้ และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ตลอดจนคุณค่า ความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรม ฯลฯ ของชุมชนนั้นๆ เมื่อนักท่องเที่ยวมีความเข้าใจดีแล้ว นักท่องเที่ยวจึง

ปรับตัวให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติหรือของชุมชนนั้นๆ โดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศของสิ่งแวดล้อม หรือต่อสังคม ต่อชุมชนนั้นๆ

ยูดี นิรัตน์ตระกูล (2539: 45) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้ความหมายที่เป็นสาระสำคัญ ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อม รวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย

2. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลาย หรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม

3. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังจะเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย

4. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์ กลับคืนสู่ธรรมชาติและ การอนุรักษ์ธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

5. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะมุ่งเน้นที่คุณค่าธรรมชาติ หรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว เป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540: 3) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ การท่องเที่ยวธรรมชาติที่ครอบคลุมถึงสาระด้านการศึกษา การเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และมีการจัดการเพื่อรักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืน คำว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมยังครอบคลุมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นด้วย ส่วนคำว่ารักษาระบบนิเวศให้ยั่งยืนนั้นหมายถึง การบันผลประโยชน์ต่างๆ กลับสู่ชุมชนท้องถิ่นและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

The Ecotourism Society (อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2548: 9) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ถึงวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548: 10) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ โดยไม่ก่อให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่มีวัตถุประสงค์อย่างมุ่งมั่นเพื่อชื่นชม ศึกษา เรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ ลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาตินั้น

จากการศึกษาความหมายข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เน้นไปยังการเดินทางศึกษาแหล่งธรรมชาติ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โดยการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จะไม่ทำลายระบบสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติให้เสื่อมโทรม อีกทั้งยังมีส่วนช่วยในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจจากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ ส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

2.2 หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 23-24) กล่าวว่า หลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีหลักการ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่มีความยั่งยืน ซึ่งดำเนินในสภาพแวดล้อมธรรมชาติ มีการจัดการอย่างยั่งยืน ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบ หรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมก่อนข้างต่ำ และช่วยเสริมสร้างการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไป
2. เป็นการท่องเที่ยวที่อาศัยสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยมุ่งเน้นลักษณะเด่นทางชีววิทยา กายภาพ และวัฒนธรรม นอกจากนี้ยังอาจรวมถึงองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติ

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ และให้การศึกษาเกี่ยวกับระบบนิเวศ และสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนความรู้ ความประทับใจ และประสบการณ์ที่มีคุณค่า เพื่อสร้างความตระหนักและจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว

4. เป็นการท่องเที่ยวที่โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ไม่เพียงก่อประโยชน์แก่ชุมชนและสภาพแวดล้อม แต่ยังปรับปรุงคุณภาพด้านประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมทั้งการจัดเตรียมข้อมูลความรู้ การบริการ เครื่องอำนวยความสะดวก และผลิตผล การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถก่อให้เกิดการสร้างรายได้

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540: 17) กล่าวว่า หลักของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ครอบคลุม ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature based) เป็นหลักที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identical or Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในพื้นที่นั้นๆ

2. เป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainable Management) เพื่อให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม (Responsibly Travel) ที่ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม (no or low impact)

3. เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษา เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว

4. เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (Involvement of local community or people participation) เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยหมายถึงการกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษา และจัดการแหล่งท่องเที่ยว และในที่สุดท้องถิ่นสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, กองส่งเสริมและเผยแพร่ (2541: 5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้น ควรมีหลักการต่างๆ ดังนี้

1. เป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางสภาพแวดล้อม ไม่ว่าจะ เป็น น้ำเสีย ขยะ ตลอดจนการคมนาคม

2. ก่อให้เกิดประโยชน์ในระยะยาวแก่ทรัพยากร ชุมชนท้องถิ่นและอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว ส่วนหนึ่งรายได้ควรย้อนไปสู่การอนุรักษ์

3. การจัดประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยวเพื่อศึกษาสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม ท้องถิ่น ควรสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวมีความรับผิดชอบทั้งด้านคุณธรรมจริยธรรมและพฤติกรรม ของตนเองที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรมในชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

4. ในการสร้างหรือการจัดการใดๆ ควรยอมรับข้อจำกัดของสภาพแหล่งท่องเที่ยว ตามลักษณะที่เป็นอยู่ หากมีการพัฒนาหรือเปลี่ยนแปลง ควรเป็นไปเพื่อให้ทัศนียภาพของท้องถิ่นดี ขึ้น ตลอดจนการลงทุนทางด้านการท่องเที่ยวก็เป็นไปเพื่อสนับสนุนเศรษฐกิจและกิจกรรมต่างๆ ในท้องถิ่น ไม่พึ่งการลงทุนของต่างชาติ

5. ในการวางแผน ตัดสินใจและดำเนินงานตลอดจนการควบคุม ควรให้คนใน ท้องถิ่นมีส่วนร่วมมากที่สุด มิใช่เป็นเพียงเป้าหมายของการท่องเที่ยว และให้บุคคลภายนอกมาคิด และตัดสินใจเพียงฝ่ายเดียว เพราะจะไม่เป็นไปตามความต้องการของคนในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

6. มีการจัดการและควบคุมจำนวนของนักท่องเที่ยว ให้อยู่ในระดับที่เหมาะสมและ ไม่เกินความสามารถของชุมชนในท้องถิ่น และระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวที่รองรับได้

จากการศึกษาหลักการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์นั้นมีหลักการที่สำคัญ คือ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่มีความยั่งยืน การท่องเที่ยว นั้นจะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อธรรมชาติ หรือส่งผลกระทบต่อธรรมชาติน้อยที่สุด มีการเรียนรู้เกี่ยวกับ ทรัพยากรธรรมชาตินั้นๆ เพื่อให้นักท่องเที่ยวนั้นมีจิตสำนึกในการดูแลรักษา อนุรักษ์ และตระหนัก ถึงคุณค่าของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ

2.3 องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

พงศ์สานต์ พิทักษ์มหาเกตุ (2538: 38) กล่าวว่า องค์ประกอบสำคัญของการ ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีอยู่ 5 ประการ ดังนี้

1. ต้องมีผลกระทบต่อธรรมชาติ (Less Impact) ต่อด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปะ วัฒนธรรม ตลอดจนขนบธรรมเนียม และประเพณีของคนในท้องถิ่น

2. ต้องให้ความรู้และความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว (Knowledge and Understanding) ในรูปของสื่อต่างๆ ตลอดจนการอธิบาย การตีความ (Interpretation) โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจ ได้รับความเพลิดเพลิน พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และให้มีความตระหนักถึงคุณค่า หรือคุณประโยชน์ของแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งวัฒนธรรม ความเชื่อ ค่านิยม ฯลฯ ของชุมชนนั้นๆ จนนักท่องเที่ยวมีความระมัดระวัง ช่วยป้องกัน และช่วยกันลดผลกระทบในด้านต่างๆ ที่อาจจะมีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หรือต่อวิถีชีวิตของชุมชน

3. ต้องให้ผลประโยชน์แก่ชาวบ้านในท้องถิ่น (Local Benefits) ในการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การบริการจัดนำเที่ยว การให้บริการนักท่องเที่ยวในด้านต่างๆ การขายอาหาร การขายของที่ระลึก เป็นต้น

4. ต้องให้ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วม (Local Participation) ในการวางแผน การตัดสินใจ การจัดการ และการพัฒนาการท่องเที่ยวไปสู่ท้องถิ่นเขา ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรทางการท่องเที่ยว แล้วผนึกกำลังร่วมแรงร่วมใจช่วยกันพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรนั้น ให้อย่างยั่งยืน (Ecologically Sustainable Development)

5. ต้องให้นักท่องเที่ยวพึงพอใจ (Tourist Satisfaction) การสร้างสรรค์ให้เกิดประสบการณ์และความพึงพอใจในด้านการท่องเที่ยวแนวอนุรักษ์แก่นักท่องเที่ยว จะมีผลทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในระยะยาวอย่างยั่งยืน

ยูวดี นิรัตน์ตระกูล (2539: 45-46) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

1. การสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ การให้ความรู้ ความเข้าใจ หรือสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยวเกี่ยวกับความจำเป็นในการปกป้องรักษาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้คงอยู่สนองความต้องการของคนทั่วไป จึงเป็นสิ่งที่ต้องกระทำ นอกจากนี้การสร้างจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์ยังรวมไปถึงบุคคลกลุ่มอื่นๆ เช่น ประชาชนท้องถิ่น ภาครัฐ เป็นต้น

2. ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความปรารถนาหรือสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติในลักษณะต่างๆ และมักไม่สนใจความสะดวกสบาย กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงต้องการการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกที่ให้ความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติแวดล้อมมากกว่า ซึ่งช่วยเพิ่มพูนประสบการณ์ให้แก่ นักท่องเที่ยว และได้รับความพึงพอใจกลับไป

3. การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ จะช่วยให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม

ดร.ชนิ เอ็มพันธ์ และสุรเชษฐ์ เศรษฐมาต (2539) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

1. ทรัพยากรท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่ยังดำรงไว้ซึ่งสภาพดั้งเดิมของระบบนิเวศ (first hand ecosystem) และวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. นักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จะต้องมีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ในการศึกษาหาความรู้ และประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติ จำแนกได้ 4 ประเภท คือ

2.1 นักท่องเที่ยวแบบหัวกระโทกที่เน้นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าขณะที่เที่ยวชมธรรมชาติ

2.2 นักท่องเที่ยวที่เน้นเจาะจงไปที่สถานี่ธรรมชาติโดยเฉพาะ เพื่อจะได้รู้ได้เข้าใจในธรรมชาติ หรือประเพณีท้องถิ่น

2.3 นักท่องเที่ยวที่ชอบไปสถานที่แปลกๆ ที่ไม่เคยไปมาก่อน

2.4 นักท่องเที่ยวที่บังเอิญต้องไปชมธรรมชาติ เพราะเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวที่ตนได้เลือกไป

3. การตลาด นับเป็นส่วนสำคัญในการชักจูงนักท่องเที่ยวให้ไปท่องเที่ยว เป็นสื่อกลางระหว่างนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และแหล่งท่องเที่ยว ในการให้ข้อมูลเพื่อเป็นการช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจว่ารูปแบบของการท่องเที่ยวในลักษณะเช่นนี้เหมาะสมกับความสนใจ และ

ตรงตามความต้องการของตนเองหรือไม่ และสามารถยอมรับกฎ หรือกติกาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้หรือไม่

4. การบริการ ต้องเน้นการให้ข้อมูลข่าวสารและบริการเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ ความรู้ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น บริการด้านสื่อความหมายธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น การจัดที่พักที่สอดคล้องกลมกลืนกับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น มัคคุเทศก์นำทางในการเดินป่า เป็นต้น

จากการศึกษาองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ องค์ประกอบแรก คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวเป็นทรัพยากรดั้งเดิมของท้องถิ่นและการท่องเที่ยวต้องมีผลกระทบต่อทรัพยากรน้อยที่สุด องค์ประกอบที่สอง คือ ชาวบ้านในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ องค์ประกอบที่สาม คือ การสร้างการเรียนรู้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นการศึกษาเอกสารเบื้องต้น เพื่อให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทั้งความหมาย หลักการท่องเที่ยว และองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทั้งนี้เพื่อผู้วิจัยสามารถนำแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าวไปใช้ประโยชน์ในการประกอบการวิจัย กับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์

3 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

3.1 ความหมายการมีส่วนร่วม

การให้ความหมายของการมีส่วนร่วม มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายแตกต่างกันขึ้นอยู่กับบริบทที่ศึกษา ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายของการมีส่วนร่วมมาพอสังเขป ดังนี้

ประเวศ วะสี (2532: 22) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นความริเริ่มของท้องถิ่นในการทำให้เกิดการจัดองค์กร และเกิดการปรากฏขึ้นของผู้นำตามธรรมชาติ ผู้นำของชุมชน ผู้นำที่ทางราชการแต่งตั้งอาจจะไม่ใช่ผู้นำจริงๆ ที่ชาวบ้านยอมรับนับถือ ผู้นำทางธรรมชาติ อาจจะเป็นชาวบ้าน เป็นพระ เป็นผู้ใหญ่บ้าน เป็นกำนัน เป็นครู เป็นใครก็ตามแต่สถานการณ์

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2539: 183) กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (mental and emotional involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (group situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

Franklyn (1985, อ้างถึงใน ชินรัตน์ สมสืบ, 2539: 23) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นการเข้าร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนในการดำเนินการตัดสินใจในทุกระดับ และทุกรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง โดยเฉพาะในบริบทของกระบวนการวางแผนที่มีการกำหนดรูปแบบ แนวคิดการมีส่วนร่วมสัมพันธ์กับการเข้าร่วมของมวลชนอย่างกว้างขวางในการเลือก การบริหาร และการประเมินผลของแผนงาน โครงการต่างๆ ที่จะนำมาซึ่งการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้น

นอกจากนี้ Franklyn Lisk ยังเพิ่มเติมความหมายของการมีส่วนร่วม 3 ประการ คือ

1. อิทธิพลของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร และการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรเพื่อการผลิต
2. เกี่ยวข้องกับความจำเป็นที่การเข้าร่วมของประชาชนในการวางแผน และดำเนินกิจกรรมต่างๆ จะสร้างโอกาสด้านสังคม เศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้และการจ้างแรงงานและเพิ่มการกินคืออยู่ดี
3. การมีส่วนร่วมสนองต่อสิ่งที่จะเข้าถึงซึ่งการปรับปรุงให้คนจนได้รับประโยชน์เพื่อการผลิตหลักๆ การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 198-199) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีความหมายใน ลักษณะ ดังนี้ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

จากการศึกษาความหมายข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา การบริหารจัดการในทุกขั้นตอนของโครงการ โดยที่

ประชาชนนั้นร่วมมือกัน ทำงานร่วมกัน ตัดสินใจร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ อีกทั้งประชาชนยังเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากการมีส่วนร่วมในโครงการนั้นๆด้วย

3.2 ลักษณะการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2539: 189) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมมีหลายระดับ ตั้งแต่เป็นสมาชิกจนถึงเป็นผู้นำหรือประธานกรรมการ ดังนี้

1. เป็นสมาชิก
2. เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมการประชุม
3. เป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วย
4. เป็นกรรมการ
5. เป็นประธานกรรมการ

Lee. J. Cary (1970: 147, อ้างถึงใน ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 206) กล่าวว่า ลักษณะของการมีส่วนร่วม แบ่งตามบทบาทและหน้าที่ของผู้เข้าร่วมในกิจกรรมพัฒนา ดังนี้

1. เป็นสมาชิก (Membership)
2. เป็นผู้เข้าร่วมประชุม (Attendance at Meeting)
3. เป็นผู้บริจาคเงิน (Financial contribution)
4. เป็นกรรมการ (Membership on committees)
5. เป็นประธาน (Leader)

จากการศึกษาลักษณะการมีส่วนร่วมข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ประชาชนจะเข้ามามีบทบาทและหน้าที่ที่ต่างกัน ประชาชนจะมีบทบาทของการเป็นสมาชิกในกิจกรรมหรือโครงการนั้นๆ และยังมีบทบาทในการช่วยบริจาค สนับสนุนทุน หรือทรัพยากรต่างๆ ให้กับกิจกรรมหรือโครงการ โดยมีประชาชนที่ทำหน้าที่เป็นคณะกรรมการและเป็นผู้เป็นประธานของกิจกรรมหรือโครงการนั้น เป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมหรือโครงการนั้นให้ประสบผลสำเร็จ

3.3 กระบวนการมีส่วนร่วม

WHO / UNICFF (1978: 41-49, อ้างถึงใน ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543: 202) กล่าวว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธี ติดตามประเมินผล และประการสำคัญ คือ ต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน

3. การใช้ประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรม มาใช้ให้เกิดประโยชน์

4. การได้รับประโยชน์ โดยประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่เท่าเทียมกัน

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543: 205) กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปมี ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชนจะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิต ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงานและร่วมกันค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

2. การมีส่วนร่วมในการวางแผน โดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทาง การดำเนินงานและทรัพยากรที่จะต้องใช้

3. การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนา โดยการสนับสนุนด้านวัสดุ อุปกรณ์ แรงงาน เงินทุนหรือเข้าร่วมการบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงานและดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

4. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจ โดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคลและสังคม

5. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลการพัฒนา เพื่อที่จะแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที

จากการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมมีขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการวางแผน ขั้นตอนนี้ประชาชนจะมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงานของกิจกรรมหรือโครงการ ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ขั้นตอนนี้เป็นการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการจากการที่ได้วางแผนไว้ ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน ขั้นตอนการรับผลประโยชน์ ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากกิจกรรมหรือโครงการที่ลงมือปฏิบัติ ทุกคนจะได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน ขั้นตอนสุดท้าย คือ ขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลของกิจกรรมหรือโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว ทั้งนี้เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาแก้ไขปัญหา หรือพัฒนาในขั้นต่อไป

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจถึงความหมาย ลักษณะการมีส่วนร่วม และกระบวนการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นทิศทางในการศึกษา ทวนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านเกาะพิทักษ์ และในครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำความรู้แนวคิดการมีส่วนร่วม มากำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษาประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ งานวิจัยนี้แบ่งกระบวนการมีส่วนร่วมเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนการวางแผน ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม ขั้นตอนการรับผลประโยชน์ และขั้นตอนการประเมินผล

4. ข้อมูลพื้นที่ศึกษา

4.1 ประวัติความเป็นมา

ประวัติความเป็นมาของเกาะพิทักษ์ไม่มีที่มาที่แน่ชัด มีแต่เพียงการบอกเล่าจากบรรพบุรุษ ที่เล่าต่อกันมาถึงประวัติ ซึ่งมีหลายตำนานของที่มาเกาะพิทักษ์ อันดับแรก คือ ในอดีตชาวบ้านเรียกเกาะพิทักษ์ว่า เกาะผีตก ตามคำบอกเล่าของชาวประมงผู้หนึ่งซึ่งได้ออกเรือหาปลาอยู่บริเวณเกาะ เมื่อมองมาที่ฝั่งบนเกาะพบว่ามีเงาคคนกำลังกวักมือเรียก แต่เมื่อชาวประมงจอดเรือแล้วขึ้นไปบนเกาะกลับไม่พบใครอยู่ที่เกาะ ชาวประมงและชาวบ้านใกล้เคียงจึงเรียกเกาะนี้ว่า เกาะผีตก

ต่อมาได้มีชาวบ้านเข้าไปอาศัยอยู่บนเกาะ จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นเกาะพิทักษ์ เพื่อความเป็นสิริมงคล (ภัทรพร ทิพย์มงคล, 2553: 32)

อีกตำนานหนึ่ง นายอำพล ธานีครุฑ ผู้ใหญ่คนปัจจุบันเป็นผู้นำเที่ยวเล่าให้ฟังว่า ก่อนปี พ.ศ. 2445 กว่า 100 ปีที่ผ่านมา มีโจรจากเกาะสมุย หนองหญ้าไซ และหนองไถ่บึง หนีการจับกุมของเจ้าหน้าที่ตำรวจขึ้นมาอยู่บนเกาะ และรอดพ้นคดีได้จึงนำครอบครัวมาอยู่ด้วย พร้อมกับสำนึกในความผิดกลับเนื้อกลับตัว นำครอบครัวมาทำมาหากินอยู่บนเกาะ ด้วยการหาปลา และทำสวนมะพร้าวเรื่อยมา จากเพียงไม่กี่คนกลายเป็นสังคมของ 4 ตระกูล คือ “ตระกูลแก้วสดิษฐ์” (ตระกูลแรกของหมู่บ้าน) “ตระกูลธานีครุฑ” “ตระกูลเดชาฤทธิ์” และ “ตระกูลหิ้นเตียน” (ภัทรพร ทิพย์มงคล, 2553: 33)

ผู้ใหญ่อำพลเล่าถึงที่มาของชื่อเกาะนี้ว่าไม่มีบันทึกไว้เป็นหลักฐาน เป็นเพียงการเล่าขานสืบต่อกันมาว่า น่าจะมาจากเหตุการณ์ในสมัยก่อนมีเรือสำเภาวรทุกสินค้าผ่านมาถึงเกาะ มีเสียงตะโกนเรียกให้ขึ้นไปบนเกาะ เมื่อขึ้นไปปรากฏว่าไม่มีคนตามที่ได้ยินเสียงจึงคิดว่าเป็นเสียง “ผีทัก” หรือน่าจะมาจากเหตุการณ์ที่มีเรือสำเภาวรทุกสินค้าและเรือของชาวประมงที่ออกหาปลาในท้องทะเล ยามใดที่มีลมพายุฝนตกหนัก เหล่าบรรดาเกลือเรือต่างก็ใช้เกาะแห่งนี้เป็นที่พัก เพื่อความปลอดภัย ทุกคนได้นำเหตุการณ์จากเรื่องที่เล่ามาทั้งหมดมาพิจารณาตั้งเป็นชื่อของหมู่บ้าน ในที่สุดทุกคนมีความเห็นว่าคำว่า “พิทักษ์” มีความหมายที่เป็นมงคล ผู้คนที่อาศัยอยู่บนเกาะจะได้รับการปกป้องรักษาให้รอดพ้นจากสิ่งร้ายที่จะมาทำลาย จึงให้ใช้ชื่อว่า “บ้านเกาะพิทักษ์” ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (ภัทรพร ทิพย์มงคล, 2553: 33)

4.2 ที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

4.2.1 ที่ตั้ง

ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีสภาพเป็นเกาะตั้งอยู่ห่างจากผืนดินประมาณ 1,200 เมตร มีพื้นที่ 712 ไร่ ตำบลบางน้ำจืด มีพื้นที่ทั้งหมด 52.36 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขต ทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และ ทิศตะวันตก ติดกับ ทะเลอ่าวไทย

ภาพที่ 1 พื้นที่ศึกษาร้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
(ที่มา: แผนที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร, เข้าถึงเมื่อ 22 พฤษภาคม 2557)

พื้นที่ตำบลบางน้ำจืดประกอบไปด้วย 14 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านบางน้ำจืด หมู่ 2 บ้านบางน้ำจืด หมู่ 3 บ้านแหลมหญ้า หมู่ 4 บ้านบางหี หมู่ 5 บ้านคลองวงค์ หมู่ 6 บ้านบางมุด หมู่ 7 บ้านทับนายสังข์ หมู่ 8 บ้านหนองไก่อปิ้ง หมู่ 9 บ้านหนองพ้อ หมู่ 10 บ้านชายเขา หมู่ 11 บ้านบางน้ำจืด หมู่ 12 บ้านน้ำลอด หมู่ 13 บ้านทองครก หมู่ 14 บ้านเกาะพิทักษ์ จำนวนครัวเรือนประมาณ 1,521 ครัวเรือน ประชากรประมาณ 4,903 คน ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนครัวเรือนและจำนวนประชากร จำแนกตามหมู่บ้าน

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ประชากร(คน)	จำนวนครัวเรือน
1	บ้านบางน้ำจืด	270	109
2	บ้านบางน้ำจืด	275	101
3	บ้านแหลมหญ้า	647	185
4	บ้านบางหี	514	175
5	บ้านคลองวงค์	128	32
6	บ้านบางมุด	236	67
7	บ้านทับนายสังข์	229	57
8	บ้านหนองไก่อปิ้ง	659	174
9	บ้านหนองพ้อ	174	46
10	บ้านชายเขา	203	66
11	บ้านบางน้ำจืด	225	72
12	บ้านน้ำลอด	464	132
13	บ้านทองครก	760	263
14	บ้านเกาะพิทักษ์	119	42
รวมทั้งสิ้น		4,903	1,521

(ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำจืด เมื่อปี 2557)

4.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่ทั่วไป เป็นที่ราบสูงชายฝั่งทะเล สลับกับที่ราบลุ่ม บางพื้นที่มีเนินเขาหรือเนินดินสลับ ด้านทิศตะวันออกมีลักษณะเป็นภูเขาสลับที่ราบสูง พื้นที่เป็นอ่าวยาวขนานชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ยาวประมาณ 12 กิโลเมตร และมีพื้นที่เป็นเกาะ คือ เกาะพิทักษ์

4.2.3 ลักษณะภูมิอากาศ

ตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลของมรสุมเมืองร้อน มีลมมรสุมพัดผ่านประจำทุกปี มี 2 ฤดูประกอบด้วย ฤดูร้อน ซึ่งจะมีระยะเวลาค่อนข้างยาว คือตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง เดือนมิถุนายน และ ฤดูฝน จะมีปริมาณฝนค่อนข้างมาก คือตั้งแต่เดือนสิงหาคม ถึง เดือนธันวาคมของทุกปี

4.3 สภาพทางเศรษฐกิจ

ชาวบ้านเกาะพิทักษ์ ประกอบอาชีพทำการประมงโดยประชากรร้อยละ 75 ประกอบอาชีพทำประมงอย่างเดียว ซึ่งเป็นประมงขนาดเล็กหรือประมงชายฝั่ง มีเพียงร้อยละ 25 ที่ประกอบอาชีพประมงร่วมกับการประกอบอาชีพอื่น คือ สวนมะพร้าวและรับจ้าง จากการสำรวจโครงการ จปฐ. ปี 2554 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยคนละ 146,502.60 บาท/ปี ทุกครัวเรือนมีรายได้ผ่านเกณฑ์ จปฐ. (วิจิต กัลยาณวัตร, 2554: 5)

4.4 ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประชาชนทั้งหมดบนชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นับถือศาสนาพุทธ และมีประเพณีที่สำคัญ คือ

1. ประเพณีสวดหาต หรือ การทำบุญเกาะประจำปี (ช่วงเดือนกันยายนของทุกปี) เพื่อเป็นการขอขมาแม่น้ำ พ่อขุนทะเล แม่นางเชิงกระ
2. ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น เช่น พิธีไหว้เรือ พิธีไหว้ขอขมาทะเล เป็นธรรมเนียมประเพณีเฉพาะของชาวประมงเกาะพิทักษ์ ซึ่งปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ
3. ประเพณีหรือวัฒนธรรมหลักของสังคมไทย เช่น การทำบุญวันออกพรรษา ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทง วันขึ้นปีใหม่ (วิจิต กัลยาณวัตร, 2554: 5)

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นวกานต์ แห่งทอง (2554) ได้ศึกษาเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชน กรณีศึกษา ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพทุนทางสังคม และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชนของชุมชนตำบลเหมืองใหม่ ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนเหมืองใหม่มีสถานภาพทุนทางสังคมที่ประกอบด้วย ทุนทางบุคคล ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการ ส่วนผู้นำที่ไม่เป็นทางการ (ผู้นำตามธรรมชาติ) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ประกอบด้วย ดิน น้ำ สภาพภูมิอากาศ และแร่ธาตุที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต ทุนทางองค์กรประกอบด้วย องค์กรชาวบ้าน ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือองค์กร หรือหน่วยงานของรัฐและเอกชน ทุนทางเครือข่ายที่ดำรงอยู่ในชุมชน ได้แก่ เครือข่ายญาติ พี่น้อง เครือข่ายหน่วยงานภาครัฐเอกชน ทุนทางวัฒนธรรม เป็นกฎ ประเพณี ความเชื่อ และภูมิปัญญา

ส่วนการจัดการชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาตอบสนองความต้องการของชุมชนนั้น มีการนำศักยภาพของชุมชนหรือทุนทางสังคมมาใช้ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ผู้นำจากทุกภาคส่วน ทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นายกเทศมนตรี นายกองจัดการบริหารส่วนตำบล เกษตรตำบล สาธารณสุขตำบล ที่มาร่วมกันในการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ โดยมีศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน เป็นองค์กรกลางในการขับเคลื่อนกิจกรรม ทำให้การจัดการชุมชนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

อาทิตย์ บุคคาดวง (2554) ได้ศึกษาเรื่อง ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานะของทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนบ้านบางไพร เพื่อศึกษาวิธีการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร และเพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านบางไพร มีทุนทางสังคมที่เด่นชัดที่สุด คือ “เครือข่ายทางสังคม” ที่มีความเข้มแข็ง มีผลงานและรางวัลมากมาย รองลงมา คือ “ความรู้และภูมิปัญญา” โดยเฉพาะด้านการประกอบอาชีพ อันดับ 3 คือ “ความเห็นอกเห็นใจ ต่างตอบแทนเอื้ออาทร ช่วยเหลือกัน” ซึ่งมีการแสดงให้เห็นมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยมีการนำทุนทางสังคมไปใช้ใน 3 ระดับ คือ 1)ระดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและครอบครัวของ

ตนเอง 2)ประโยชน์ต่อกลุ่มหรือเครือข่ายการประกอบอาชีพและการประกอบการ และ 3)กลุ่มหรือเครือข่ายการพัฒนาชุมชนโดยรวม ซึ่งปัญหาอุปสรรคที่พบในการนำเอาทุนทางสังคมออกมาใช้ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งในผลประโยชน์ทางธุรกิจและการสนับสนุนแบบเลือกปฏิบัติ ปัญหาคนทำงานสังคมมีน้อย ปัญหาความปลอดภัยจากนอกชุมชน และการที่ทำให้ชุมชนมีลักษณะความสัมพันธ์ และสภาพที่ชุมชนพึงปรารถนาได้นั้น จะต้องอาศัยกระบวนการในการขับเคลื่อนได้แก่ การสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเริ่มคิดที่จะพัฒนาชุมชนร่วมกัน การค้นหาศักยภาพและทุนทางสังคมในชุมชนที่เหมาะสม การสร้างผู้นำหรือแกนนำเพิ่มขึ้น การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน การลงมือทำอย่างมีส่วนร่วมทั้งชุมชน ภาครัฐและเอกชน การติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และมีการขยายผล

ณัฐชยา ศิวเงิน (2554) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาคล้าว ตำบลปลาคล้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของทุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาคล้าว ตำบลปลาคล้าว จังหวัดอำนาจเจริญ ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า ทุนทางสังคมที่มี บทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทุนทางสังคมในรูปแบบของทรัพยากรมนุษย์ (สมาชิกในชุมชนและผู้นำชุมชน) กลุ่ม/องค์กรในชุมชน ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น และระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน นำมาซึ่งความรักใคร่สามัคคีของคนในชุมชน สร้างบรรทัดฐานในการปฏิบัติตนของคนในชุมชน การเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการจัดการบริหารจัดการชุมชนร่วมกัน เพิ่มศักยภาพในการทำงานต่างๆ ซึ่งส่งเสริมและพัฒนาระบบภูมิคุ้มกันทางสังคมทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เกิดการสร้างสุขภาวะที่ดี คนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรท้องถิ่น เกิดเป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชนทำให้ชุมชนสามารถปรับตัว แก้ปัญหาของชุมชนและพัฒนาชุมชนในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของชุมชน คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ จนนำไปสู่การดำรงของชุมชนอย่างยั่งยืน

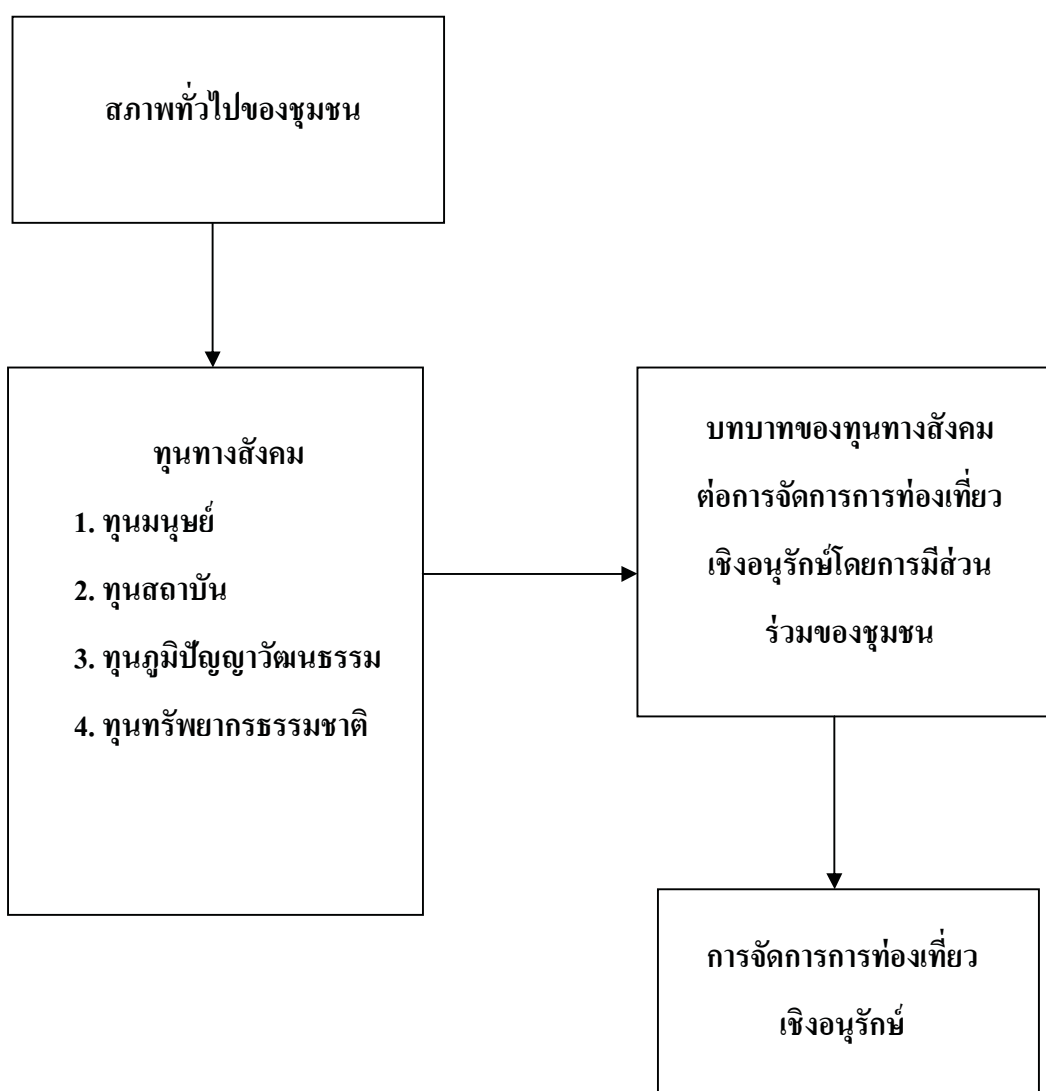
ณัฐภัทร สุนทรมีเสถียร (2552) ได้ศึกษาเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลบางสน อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงพัฒนาการของชุมชนและวิสาหกิจชุมชนตำบลบางสน และเพื่อศึกษาถึงทุนทางสังคมที่

เกี่ยวข้องกับวิสาหกิจชุมชน ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการของชุมชนมี 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการทำนา มีทุนทางสังคม (ระบบเครือญาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น ศูนย์รวมจิตใจ) เป็นตัวขับเคลื่อนให้ชาวบ้านอาศัยกันแบบช่วยเหลือแบ่งปันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ช่วงที่ 2 ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากการฟื้นฟูชุมชนซึ่งประสบวาทภัยได้ผู้แทนหันมาปลูกปาล์มน้ำมัน ทำนาเพื่อการขายและเน้นการสร้างควมมั่งคั่งร่ำรวย จนทำให้ความสัมพันธ์ของชาวบ้านมีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น การทำนาเพื่อค้าขายทำให้ชาวบ้านประสบปัญหาด้านการตลาด ชาวบ้านจึงรวมตัวกันเป็นกลุ่มธรรมชาติเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว และได้นำมาสู่การพัฒนาเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆของกลุ่มให้บรรลุเป้าหมาย และฟื้นฟูระบบความสัมพันธ์ในชุมชนให้กลับมาช่วยเหลือแบ่งปันกันอีกครั้ง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่อง ทุนทางสังคมกับการจัดการวิสาหกิจชุมชน ตำบลบางสน ทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชนเมืองใหม่ ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร และบทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาคล้าว ผู้วิจัยพบว่า ผลการศึกษาในแต่ละเรื่อง ถึงแม้ว่าทุนทางสังคมของแต่ละพื้นที่ที่ได้ทำการศึกษาขึ้นจะมีทุนทางสังคมในแต่ละด้านที่มีความโดดเด่นแตกต่างกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับผู้วิจัยด้วยว่าผู้วิจัยนั้นจะศึกษาทุนทางสังคมในด้านใดบ้าง รูปแบบของการศึกษา และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก แต่สิ่งที่คล้ายคลึงกันก็ในแต่ละงานวิจัย ก็คือทุนทางสังคมนั้นถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการและพัฒนาชุมชนให้มีความก้าวหน้าและเข้มแข็ง ทั้งนี้จากข้อมูลที่ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางและประโยชน์ในการทำวิจัยต่อไป

6. กรอบแนวคิดงานวิจัย

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงเอกสารต่างๆ ที่ครอบคลุมถึงสภาพทั่วไปของชุมชน ที่ก่อให้เกิดทุนทางสังคมของชุมชนขึ้นมา โดยกรอบแนวคิดในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงทุนทางสังคม 4 ด้านด้วยกัน คือ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ โดยเชื่อว่าทุนทางสังคมนี้มีบทบาทต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน ผ่านกระบวนการที่คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการ จนทำให้เกิดการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ทูนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทูนทางสังคมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ศึกษาบทบาททูนทางสังคมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และศึกษากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดำเนินการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยวิธีวิทยาปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นเครื่องมือในการศึกษาปรากฏการณ์ในชีวิตที่บุคคลประสบมา การวิจัยแบบนี้ มีจุดประสงค์หลักในการทำความเข้าใจความหมายของประสบการณ์ชีวิตที่บุคคลได้ประสบมา ตามทัศนะของผู้ที่ประสบกับเหตุการณ์นั้น โดยมีเป้าหมายที่จะตอบคำถามสำคัญที่ว่า การได้ประสบเหตุการณ์นั้นๆ มีความหมายอย่างไรสำหรับผู้ที่ได้ประสบเหตุการณ์นั้นๆ หรือมีความหมายอย่างไรสำหรับผู้ที่กำลังประสบอยู่ (ชาย โปธิลิตา, 2552: 189-193)

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา เพื่อพรรณนาและทำความเข้าใจทูนทางสังคมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์และตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา มีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล
5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล
6. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. เกณฑ์การคัดเลือกพื้นที่

การศึกษาครั้งนี้ได้เลือกพื้นที่ บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เนื่องจากชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตเรียบง่าย อยู่กันอย่างพอเพียง มีระบบเป็นเครือญาติ พี่น้อง มีประเพณี วัฒนธรรมที่เป็นจุดเด่นของชุมชน เช่น ประเพณีวิ่งแหวกทะเล ประเพณีสวดหาต วัฒนธรรมส่งแกง เป็นต้น ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อใช้ในการดำรงชีวิต มีทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เกาะพิทักษ์มีชื่อเสียงในเรื่องของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การทำกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีการบริหารจัดการโดยชาวบ้านมีส่วนร่วม อีกทั้งชุมชนเกาะพิทักษ์เคยได้รับการคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ชายฝั่งทะเลดีเด่น ปี พ.ศ.2545 จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจคัดเลือกพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้

2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในการศึกษาครั้งนี้ เป็นชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 14 ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยไม่จำกัดเพศ อายุ และการศึกษา เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม จำนวน 15 คน ดังนี้

1. ผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ในฐานะที่มีบทบาทเป็นผู้นำของชุมชน และเป็นผู้มีความรู้ในประเด็นที่ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา จำนวน 1 คน

2. คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ในฐานะที่เป็นคณะผู้ปฏิบัติงานในชุมชน และมีบทบาทในด้านการบริหารจัดการ จำนวน 4 คน

3. ชาวบ้านที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ หมู่ที่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ในฐานะเป็นผู้ที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในชุมชน และเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ จำนวน 10 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

3.1 หนังสือ เอกสารต่างๆ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทุนทางสังคม การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการมีส่วนร่วม

3.2 สมุดบันทึกภาคสนาม เพื่อจดบันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกต

3.3 กล้องถ่ายภาพ เพื่อบันทึกภาพ กิจกรรมต่างๆ

3.4 เครื่องบันทึกเสียง เพื่อบันทึกเสียงจากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลัก

3.5 แนวคำถาม แนวสัมภาษณ์เกี่ยวกับ สภาพทั่วไปของชุมชน วิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณี ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นจุดเด่นของชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มกิจกรรม ประชาชนชาวบ้าน กลุ่มองค์กรต่างๆ การมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมีการกำหนดประเด็นการศึกษาไว้ล่วงหน้า

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ

ในการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมกับการจัดการเชิงอนุรักษ์ เบื้องต้นผู้วิจัยได้ศึกษาประวัติความเป็นมา ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน วิถีชีวิต การประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ของชุมชน เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก และศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง กับทุนทางสังคม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การมีส่วนร่วม จากหนังสือ ตำรา เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประกอบและเป็นแนวทางในการศึกษา

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยใช้วิธีการ ดังนี้

1. การสังเกต (Observation)

1.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วม ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่น การประชุมของชาวบ้าน การประชุมของผู้นำของกลุ่มต่างๆ การร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นต้น เพื่อการตั้งข้อสังเกตและเก็บรวบรวมข้อมูล

1.2 การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) คือ การสำรวจสภาพทั่วไปของบ้านเกาะพิทักษ์ วิถีชีวิตของชุมชน พฤติกรรมการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน การแสดงบทบาทของผู้นำในชุมชน

2. การสัมภาษณ์ (Interview) การสัมภาษณ์โดยการเข้าพบกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักอย่างใกล้ชิด โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structural Interview) ใช้แนวคำถามมีเนื้อหาที่ครอบคลุม ทูทางสังคมในชุมชน บทบาทของทูทางสังคมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การวิจัยเรื่องทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ ดังนั้น การตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่ได้เก็บข้อมูลเรียบร้อยแล้ว ด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบหลายทาง หรือแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) โดยแบ่งเป็น ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และชาวบ้านในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ด้วยการสัมภาษณ์รวมกับการซักถาม สังเกต พร้อมทั้งทำการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากแหล่งเอกสาร หลังจากสรุปผลการศึกษาเพื่อความแน่นอนว่าข้อสรุปนั้นเที่ยงตรงตามความเป็นจริงหรือไม่ แล้วจึงแก้ไขเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ต่อไป

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต จะถูกนำมาตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องของข้อมูล จัดหมวดหมู่ของข้อมูลตามวัตถุประสงค์การศึกษา สรุปและนำเสนอผลการศึกษาเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์การศึกษา

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ทูนทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยสัมภาษณ์คนในชุมชน และได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนของพื้นที่ศึกษา ผลการศึกษามีดังนี้

ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ส่วนที่ 2 ทูนทางสังคมในชุมชน

ส่วนที่ 3 บทบาทของทูนทางสังคมต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ส่วนที่ 4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ส่วนที่ 5 ปัญหาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ส่วนที่ 1 สภาพทั่วไปของชุมชน

ประวัติความเป็นมาของเกาะพิทักษ์ไม่มีที่มาที่แน่ชัด มีแต่เพียงการบอกเล่าจากบรรพบุรุษ ที่เล่าต่อกันมาถึงประวัติ ซึ่งมีหลายตำนานของที่มาเกาะพิทักษ์ อันดับแรกคือ ในอดีตชาวบ้านเรียกเกาะพิทักษ์ว่า เกาะผีทัก ตามคำบอกเล่าของชาวประมงผู้หนึ่งซึ่งได้ออกเรือหาปลาอยู่บริเวณเกาะ เมื่อมองมาที่ฝั่งบนเกาะพบว่ามีเงาคนกำลังกวักมือเรียก แต่เมื่อชาวประมงจอดเรือแล้วขึ้นไปบนเกาะกลับไม่พบใครอยู่ที่เกาะ ชาวประมงและชาวบ้านใกล้เคียงจึงเรียกเกาะนี้ว่า เป็นเกาะผีทัก ต่อมาได้มีชาวบ้านเข้าไปอาศัยอยู่บนเกาะ จึงได้เปลี่ยนชื่อมาเป็นเกาะพิทักษ์ เพื่อความเป็นสิริมงคล ตระกูลหลักของเกาะพิทักษ์มีทั้งหมด 5 ตระกูล ตระกูลแรกคือ เดชาฤทธิ์ ตระกูลที่สองคือ ตระกูลแก้วสกลิต ตระกูลที่สามคือ ตระกูลช่วยอุดม ตระกูลที่สี่คือ ตระกูลทิพย์แสง และตระกูลที่ห้าคือ ตระกูลหินเทียน

ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กมีประชากรทั้งหมด 235 คน นับถือศาสนาพุทธทั้งหมด มีสภาพเป็นเกาะตั้งอยู่ห่างจากผืนดินประมาณ 1,200 เมตร มีพื้นที่ 712 ไร่ มีอาณาเขตทิศเหนือ ทิศใต้ ทิศตะวันออก และทิศตะวันตก ติดกับ ทะเลอ่าวไทย ทั้งหมด ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

ชุมชนเกาะพิทักษ์มีประชากรทั้งหมด 235 คน มี 23 สายเลือด และส่วนใหญ่ประมาณ 90 เปอร์เซ็นต์ เป็นคนในพื้นที่ เกาะพิทักษ์มีเนื้อที่ทั้งหมด 712 ไร่ พื้นที่กรรมสิทธิ์ 253 ไร่ คนถือครองประมาณ 14 คน (อำพล ธานีคุรุฑ, 2557)

ภาพที่ 3 พื้นที่บนเกาะพิทักษ์

(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

การประกอบอาชีพของชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ ส่วนมากชาวบ้านประกอบอาชีพทำการประมง ซึ่งเป็นประมงขนาดเล็ก หรือประมงชายฝั่ง ทำลอบดักปลาหมึก ซึ่งเป็นอาชีพดั้งเดิม

ของชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ แต่จะมีอาชีพอื่นเป็นอาชีพเสริม เช่น อาชีพทำสวนมะพร้าว ทำโฮมสเตย์ เปิดร้านค้าขาย และรับจ้าง เป็นต้น สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

ชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำประมง แต่บนเกาะก็มีสวนมังคุด สวนเงาะ สวนมะพร้าว ปลูกไว้เยอะเหมือนกัน แต่ว่าไม่เชิงทำเป็นธุรกิจที่ต้องขายเราไม่ต้องทำทุกอาชีพ แต่ต้องมีรายได้ทุกอาชีพ นี่คือนอกเหนือหลักของเรา (อำพล ธานีครุฑ, 2557)

ภาพที่ 4 เรือประมงที่ใช้ประกอบอาชีพการทำประมง

(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

การปกครองของชาวบ้านบนชุมชนบนเกาะพิทักษ์ อยู่ในความรับผิดชอบของผู้ใหญ่บ้าน อำพล ธานีครุฑ และภายในหมู่บ้านจะมีคณะกรรมการทั้งหมด 15 คน บนเกาะพิทักษ์ ไม่ได้เขียนกฎระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ชาวบ้านทุกคนจะรู้จักกฎระเบียบของหมู่บ้าน สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้

คณะกรรมการของหมู่บ้านชาวบ้านมีการคัดเลือกกันเอง คณะกรรมการหมู่บ้าน 1 คน มีหน้าที่

คุณแลรับผิดชอบต่อลูกบ้าน 4 หลังคาเรือน หากเกิดปัญหาที่จะปรับเงินคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน 200 บาท เพราะไม่ดูแลลูกบ้าน เรามีกฎระเบียบของเรา ซึ่งทุกอย่างอยู่ภายใต้แนวคิดของชาวบ้าน บนเกาะห้ามมีการพนันถ้าจับได้ ตักเตือน 3 ครั้ง ถ้าไม่เชื่อ ฟังก็ไล่ออกจากเกาะ ห้ามมียาเสพติด จับได้ไล่ออกจากเกาะภายใน 24 ชั่วโมง (อำพล ธาณีครุฑ, 2557)

เวลามีปัญหาอะไรในหมู่บ้านก็จะเข้าที่ประชุมทันที ถ้าหากเป็นปัญหาที่รุนแรงก็จะเรียกเฉพาะ คณะกรรมการของหมู่บ้าน หากลูกบ้านทะเลาะกัน ผู้ใหญ่จะเรียกคณะกรรมการมาคุยก่อน และก็จะเรียกคู่กรณีให้มาคุยกัน ใกล้เคียงกัน แต่ส่วนใหญ่ก็จะใช้การไกล่เกลี่ยกัน เพราะเราอยู่กันเป็น พี่น้องทั้งนั้น (สมวาสนา ทิพย์แสง, 2557)

ขนบธรรมเนียมประเพณีบนเกาะพิทักษ์ มีประเพณีที่สำคัญบนเกาะพิทักษ์แห่งนี้ คือ ประเพณีสวดหาด เป็นประเพณีการทำบุญเกาะประจำปีโดยจัดในช่วงเดือนกันยายนของทุกปี ซึ่งมีความเชื่อกันว่าประเพณีนี้เป็นการขอขมาแม่นางเซิงกระ และ พ่อขุนทะเล โดยชาวบ้านปั้นหุ่นของคนในครอบครัว ตัดเล็บมือ ตัดผม ใส่งไปในหูน และนำหูนไปลอยแพ และอีกประเพณีที่ชาวบ้านจะทำกันเป็นประจำ คือ พิธีไหว้เรือสวดคล้องกับคำกล่าวผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เราต้องทำกันทุกปี ก็คือ พิธีสวดหาด จะต้องมีการปั้นหุ่นของตัวเอง ตัดผม ตัดเล็บ เราเรียกกันว่าเป็นการขอขมาพ่อขุนทะเล แม่นางเซิงกระ (อำพล ธาณีครุฑ, 2557)

การเดินทางไปเกาะพิทักษ์ เกาะพิทักษ์ตั้งอยู่ที่หมู่ 14 ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน ห่างจากที่อำเภอหลังสวนประมาณ 18 กิโลเมตร มีรถยนต์โดยสารประจำทางผ่านตำบลปากน้ำหลังสวนตามถนนเลียบชายฝั่งทะเล ถึงหมู่ที่ 13 ตำบลบางน้ำจืด ซึ่งเป็นท่าเรือข้ามไปเกาะพิทักษ์ การเดินทางเมื่อมาถึงที่ท่าเรือ มีการให้บริการรับฝากรถยนต์ในราคา 50 บาท และจากท่าเรือ มีเรือประมงของชาวบ้านคอยรับส่งชาวบ้านและนักท่องเที่ยวอยู่ตลอดวัน ค่าบริการไปกลับ 20 บาท ต่อคน ใช้เวลาในการเดินทางประมาณ 15 นาที

ภาพที่ 5 ท่าเรือจากฝั่งไปสู่เกาะพิทักษ์
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

ส่วนที่ 2 ทูทางสังคมในชุมชน

การศึกษาทูทางสังคมในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาทูทางสังคมทั้งหมด 4 ด้าน มีดังนี้

2.1 ทูมมนุษย์

ทูมมนุษย์ถือได้ว่าเป็นทูทางสังคมที่มีคุณค่าและมีความสำคัญ ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชน การที่ในชุมชนมีทูทางสังคมที่เป็นทูมมนุษย์อยู่ในชุมชนนั้น ช่วยสร้างให้ชุมชนนั้นๆ มีการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ มั่นคง และยั่งยืน โดยเฉพาะทูมมนุษย์ที่มีบทบาทความเป็นผู้นำทางสังคม ซึ่งในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นี้ ชาวบ้านอยู่กันแบบพี่น้อง มีระบบความสัมพันธ์แบบเป็นเครือญาติและสายเลือดเดียวกัน โดยชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นี้มีผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ คือ ผู้ใหญ่อำพล ธานีครุฑ หรือชาวบ้านเรียกว่า ผู้ใหญ่หรั่ง ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านที่ได้รับการเลือกจากคนใน

ชุมชน อีกทั้งผู้ใหญ่บ้านยังได้รับการคัดเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านดีเด่น อันดับ 2 ของจังหวัดชุมพร ในปี 2548 สอดคล้องกับคำกล่าวผู้ใหญ่ข้อมูลหลักดังนี้

ผู้ใหญ่เป็นคนเก่ง เก่งมากๆ เก่งในหลายเรื่อง เก่งในการหางบมาพัฒนาหมู่บ้าน เราได้ผู้ใหญ่ที่เก่ง ผู้ใหญ่หรั่ง มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล ผู้ใหญ่นั้นจะช่วยทำให้คนรู้จักเกาะพิทักษ์มากขึ้น เวลาผู้ใหญ่ไปที่ไหน ผู้ใหญ่จะช่วยแนะนำเกาะพิทักษ์ให้ทุกคนรู้จัก (สมวาสนา ทิพย์แสง, 2557)

เมื่อผู้ใหญ่อำพล ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่อำพลมีแนวคิดที่จะพัฒนาและอนุรักษ์เกาะพิทักษ์ให้ทรัพยากรบนเกาะมีความอุดมสมบูรณ์ พัฒนาให้เกาะพิทักษ์เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านบนเกาะ โดยที่ผู้ใหญ่ได้วิเคราะห์ถึงจุดเด่น และจุดด้อย ของเกาะพิทักษ์ว่ามีอะไรบ้าง หลังจากนั้นผู้ใหญ่ก็ได้เรียกชาวบ้านมาประชุมกัน เพื่อเสนอแนวทางช่วยกันพัฒนาเกาะพิทักษ์ ผู้ใหญ่เป็นผู้นำที่มีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการพัฒนาเกาะพิทักษ์อย่างจริงจัง จึงทำให้ชุมชนเกาะพิทักษ์มีการพัฒนาที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากการที่ชุมชนได้รับการคัดเลือกให้เป็น หมู่บ้านอนุรักษ์ชายฝั่งทะเลดีเด่น ปี2545 อีกทั้งยังทำให้เกาะพิทักษ์มีชื่อเสียงในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำให้ชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์มีรายได้ที่เพิ่มขึ้น จากการสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านได้เล่าให้ฟังว่า

จากสังคมที่มันมาแตกแยกของเกาะพิทักษ์ เมื่อปี 2536 เพราะว่า คนบนเกาะเป็นหนี้ทั้งหมด จำนวน 9 ล้าน ต่างคนต่างกอบโกยผลประโยชน์ ระบบนิเวศที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็เริ่มหมดไป มีขยะเพิ่มขึ้น คนเห็นแก่ตัว ทำอาชีพก็ผิด พ.ร.บ. ประมง ผมพยายามเก็บข้อมูลของเกาะพิทักษ์เพื่อหาสาเหตุของการเป็นหนี้ผมใช้เวลา 5 ปี ในการฟื้นฟูเกาะพิทักษ์ (อำพล ธานีครุฑ, 2557)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การที่ชุมชนมีทุนทางมนุษย์ที่มีทั้งผู้นำที่มีวิจิตอาสา มีความรู้ มีความรับผิดชอบ และทุกคนในชุมชน มีความรักต่อชุมชนบ้านเกิด มีความสามัคคีร่วมกัน จะช่วยให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

2.2 ทุนสถาบันองค์กร

กลุ่มคนในชุมชนที่มีศรัทธา มีความเชื่อมั่น และมีจิตสำนึกร่วมกัน มุ่งมั่นในสิ่งเดียวกันเพื่อพัฒนาสังคม ชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นการรวมกลุ่มและสถาบันทางสังคม เพื่อเป็นเครือข่ายที่มีพลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ทำให้มีศักยภาพและพลังที่จะช่วยเหลือกันเอง หรือร่วมกันทำประโยชน์เพื่อชุมชน ทุนทางสถาบัน/องค์กร/กลุ่มต่างในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ เป็นการรวมกลุ่มกันของญาติพี่น้อง เพื่อนบ้าน ใกล้เคียง เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และรับผลประโยชน์จากการรวมกลุ่มด้วยกัน ซึ่งกลุ่มต่างๆที่ปรากฏบนชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ที่มีความโดดเด่น มีอยู่ด้วยกัน 4 กลุ่ม ดังนี้

2.2.1 กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสัตว์น้ำที่ชาวบ้านหาได้ เช่น ผลิตปลาทุ้มเค็มกระป๋อง ปลาหมึกหวานกระป๋อง ปลาเค็ม ปลาหมึกแห้ง ปลาสามรส กะปิ เป็นต้น ซึ่งปลาทุ้มหวานอัดกระป๋องเป็นสินค้า OTOP ของหมู่บ้านอีกด้วย นอกจากนี้ทางกลุ่มยังผลิตสินค้าของชำร่วยจากเปลือกหอย ซึ่งเปลือกหอยที่นำมาผลิตก็มาจากหอยที่ใช้ประกอบอาหารแล้ว จึงนำเปลือกของหอยมาเพิ่มมูลค่าเพื่อสร้างรายได้ และบนเกาะพิทักษ์ยังมีกิจการร้านค้าขายสินค้าอุปโภคบริโภค การดำเนินงานของกลุ่มคือ มีการคัดเลือกประธาน และคณะกรรมการของกลุ่มในการดำเนินงาน โดยสมาชิกภายในกลุ่มเป็นผู้คัดเลือกสมาชิกทุกคนในกลุ่มจะต้องถือหุ้น ทุกคนจะได้รับการอบรมเรื่องการแปรรูปผลิตภัณฑ์สัตว์น้ำ รวมถึงสินค้าอื่นๆ ถ้าไรจากการดำเนินงานจะต้องจ่ายเข้าเป็นเงินสมทบของกลุ่มในอัตราร้อยละ 3 สิ้นปีจะมีการปันผลให้กับสมาชิกในกลุ่ม สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

กลุ่มแปรรูปอาหารทะเล เป็นกลุ่มของแม่บ้าน แต่ที่นี้ใช้ระบบแบบง่ายๆ เราจะใช้วิธีการจัดอบรม หรือ ใครเก่งเรื่องอะไรก็มาคุยกัน ถ้าหากไม่รู้ก็นำนักวิชาการมาให้ความรู้ มาคุยกัน เช่น จัดอบรมวิธีทำปลาเค็ม ว่าการทำปลาเค็มนั้นเค้าทำกันอย่างไร เราจะทำสูตรเดียวกัน แต่ต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างขาย แต่ต้องนำเงินเข้าหมู่บ้านอัตราร้อยละ 3 เท่ากันทุกคน (อำพล ธานีครุฑ, 2557)

ภาพที่ 6 ปลาหมึกแห้งซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารทะเล
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

2.2.2 กลุ่มโฮมสเตย์ จัดตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2538 จัดตั้งขึ้นเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว เพิ่มขีดความสามารถของชุมชนเพื่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สร้างงานเพิ่มรายได้แก่คนในชุมชน โดยให้สมาชิกในกลุ่มเป็นผู้ถือหุ้น ปัจจุบันมีบ้านที่เป็นโฮมสเตย์ทั้งหมด 20 หลังคาเรือน การเข้าพักนั้นประธานกลุ่มจะจัดสรรให้โฮมสเตย์แต่ละตามลำดับ หรือนักท่องเที่ยวสามารถติดเข้าพักโฮมสเตย์ได้โดยตรงที่เจ้าของบ้านพัก รายได้จากการเข้าพักโฮมสเตย์ของนักท่องเที่ยว เจ้าของบ้านต้องจ่ายสมทบเข้าเงินกองทุนของกลุ่มในอัตราร้อยละ 3 จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้ให้ข้อมูลการจัดตั้งโฮมสเตย์ดังนี้

มาจากการที่เพื่อนๆ มาเที่ยวที่บ้านบ่อย ก็เลยคิดว่าจะทำอย่างไรเพื่อหารายได้ให้กับแม่บ้าน จนเกิดเป็นโฮมเสตย์ขึ้นมา โดยที่ผมนั่งคิดกันกับเพื่อนๆ ครั้งแรกเลย คือเก็บคนละ 100 บาท คินแรกมีเพื่อนมาทั้งหมด 22 คน ได้เงินทั้งหมด 2,200 บาท หลังจากวันนั้นก็เรียกชาวบ้านมาประชุม เรื่องการท่องเที่ยว พวกเราทำกันเองมาเป็นเวลา 3 ปี เชิญหน่วยงานรัฐเข้ามาก็มีแต่ปฏิเสธ ผมเลยพยายามด้วยตัวเอง ก็เลยพาชาวบ้านไปดูงานที่บ้านคีรีวง นครศรีธรรมราช ตอนนั้นชาวบ้านก็ไม่มีใครเห็นด้วย ผมก็เลยให้ผู้ช่วยเริ่มทำกันก่อน 2 คน เริ่มทำแบบง่ายๆ ทำมาเรื่อยๆ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 15 พ.ค. 2542 ได้ปิดอ่าว ฟันฟูเกาะพิทักษ์ สื่อต่างๆก็เข้ามาทำข่าว หลังจากนั้นเกาะพิทักษ์ก็เริ่มมีชื่อเสียง นักท่องเที่ยวก็เริ่มเข้ามาเกาะพิทักษ์มากขึ้น (อำพล ธานีครุฑ, 2557)

ภาพที่ 7 แสดงโฮมเสตย์บ้านเกาะพิทักษ์
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

2.2.3 กลุ่มประมง เป็นการรวมตัวกันของชาวบ้านที่ทำอาชีพประมง วัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวบ้านยังคงดำรงวิถีชีวิตดั้งเดิม ซึ่งก็คือ อาชีพการทำประมง และเพื่อให้ชาวบ้านที่ทำอาชีพประมงคอยประสานงานในกลุ่มทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ ซึ่งชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ทำอาชีพประมงทุกหลังคาเรือน สอดคล้องกับคำกล่าวผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

อาชีพนี้เป็นกลุ่มแรกที่เรามี เพราะเป็นอาชีพดั้งเดิมของชาวบ้าน กลุ่มประมงนั้นมีเรือประมงอยู่ 20 กว่าลำ แต่ 20 กว่าลำนี้ จะต้องสามารถเลี้ยงคนได้ทั้งหมด 50 กว่าหลังคาเรือน และทุกหลังคาเรือนก็ต้องถือหุ้นให้กับพวกเค้า (อำพล ธานีครุฑ, 2557)

2.2.4 กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จัดตั้งขึ้นเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เพื่อจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน และเพื่อเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน การดำเนินงานของกลุ่ม คือ ทุกคนในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ต้องช่วยกันรักษาทรัพยากรในชุมชน ทั้งทรัพยากรสัตว์น้ำ และทรัพยากรป่าไม้ ทั้งนี้เพราะเกาะพิทักษ์เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และการจัดตั้งกลุ่มนี้ก็เพื่อให้การท่องเที่ยวนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติบนเกาะพิทักษ์ สอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ นั้น กลุ่มนี้มีความสำคัญมากและจำเป็นต้องมี เพราะถ้าหากเราไม่รู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ก็จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติบนเกาะนั้นค่อยๆ หดหายไป (อำพล ธานีครุฑ, 2557)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทุนสถาบันและกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ซึ่งเป็นกลุ่มองค์กรที่มีการจัดตั้งกันขึ้นมาเองภายในชุมชนและมีการบริหารงานกันเองโดยชาวบ้านในชุมชนเป็นผู้เลือกประธานและคณะกรรมการของกลุ่มเอง ใช้วิธีการประชาธิปไตยในการเลือก โหวตเสียงข้างมากจากสมาชิกในกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มนั้นจะมีการดำเนินกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน คือ เมื่อมีรายได้จากการดำเนินกิจกรรมก็จะนำรายได้ที่มีอัตราร้อยละ 3 เข้าสมทบกองทุนของกลุ่ม และแต่ละกลุ่มก็จัดตั้งเพื่อประสานงานกันในแต่ละเรื่องของกลุ่ม ช่วยเหลือสมาชิกกันภายในกลุ่ม ทำให้ชุมชนนั้นสามารถสร้างงาน และเพิ่มรายได้ และสามารถพัฒนาศักยภาพของชุมชนไปได้อย่างต่อเนื่อง

2.3 ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มีภูมิปัญญาวัฒนธรรมของชาวบ้านที่แฝงอยู่ในวิถีการดำเนินชีวิต ในการวิจัยนี้ได้ศึกษาทุนทางภูมิปัญญาวัฒนธรรม โดยแบ่งออกเป็น ค่านิยมความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และประเพณีท้องถิ่น

ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ คือ พ่อตาเกาะพิทักษ์ ซึ่งพ่อตาเกาะพิทักษ์ช่วยปกป้องคุ้มครองดูแลเกาะพิทักษ์ ทุกคนบนเกาะนับถือพ่อตาเกาะพิทักษ์ สอดคล้องกับคำกล่าวผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

เมื่อปี 2542 เป็นปีแรกที่ผมจัดวิ่งแหวกทะเล ก็มีคนพูดเล่นกันว่าชวนพ่อตาไปเที่ยวที่ฝั่ง แต่ไม่ได้ชวนพ่อตาคลับฝั่ง พอตกลงวงเย็นป่าเขาฝัน และมาบอกผมว่าให้ไปรับพ่อตาคลับมาฝั่งด้วย ถ้าพ่อตาไม่กลับจะเกิดภัยพิบัติบนเกาะ ผมก็ไม่เชื่อ พอรุ่งขึ้นป่าก็มาบอกผมเหมือนเดิม วันที่ผมต้องเข้ากม. พายุก็เข้าเกาะพิทักษ์ พังทั้งเกาะ ผมกลับมาก็เลย จุฑรูปเทียน ขอขมาพ่อตา หลังจากนั้นเราก็ตีขึ้น (อำพล ธานีกรูท, 2557)

ภาพที่ 8 ศาลพ่อตาเกาะพิทักษ์

(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ คือ การทำลอบปลาหมึก และการทำปลาเค็มฝงทราย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการประกอบอาชีพ และการแปรรูปอาหารของชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักพบว่า

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของเรามีปลาเค็มฝงทราย แต่ตอนนี้ทำกันเพียงแค่นี้ก็หลังแล้ว เหมือนว่าการทำปลาเค็มฝงทราย จะมีป่าคนึงทำ ถ้าหากป่าคนึงนี้ไม่อยู่ ก็คือจะไม่มีคนทำ ปัญหาของตอนนี้คือ ไม่มีคนมาสืบทอด (สมวาสนา ทิพย์แสง, 2557)

ภาพที่ 9 ลอบที่ใช้ในการจับปลาหมึก
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

ภาพที่ 10 ปลาเค็มฝึงทรายซึ่งเป็นภูมิปัญญาในการแปรรูปอาหารของชาวบ้าน
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

ประเพณีท้องถิ่นของเกาะพิทักษ์ คือ 1) ประเพณีสวดหาต ประเพณีสวดหาตเป็นการทำบุญเกาะประจำปี เพื่อเป็นการขอมาพ้อขุนทะเล และแม่นางเชิงกระ 2) พิธีไหว้เรือ 3) ประเพณีวิ่งแหวกทะเล ประเพณีดังกล่าวที่ได้กล่าวมาข้างต้น เป็นประเพณีที่มีความสำคัญของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ และเป็นประเพณีที่มีความโดดเด่น นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวที่เกาะพิทักษ์ส่วนมากก็จะรู้จักประเพณีของเกาะพิทักษ์เป็นอย่างดี สอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

พิธีไหว้แม่ย่านางเรือที่ชาวประมงเราทำกันอยู่ เราจะทำกันแบบง่ายๆ เมื่อก่อนจะต้องเชิญหมอที่รู้เรื่องแบบนี้มาทำพิธี แต่เดี๋ยวนี้หมอที่ทำพิธีก็ไม่มีแล้ว เราก็เลยทำกันแบบง่ายๆ คือ การไหว้แม่ย่านาง อาหารก็จะมินม มีน้ำออกสีแดง ผลไม้ ทุกคนจะต้องไหว้เมื่อออกทะเล และไหว้ทุกสิ้นเดือน (อำพล ธานีครุฑ, 2557)

ประเพณีวิ่งแหวกทะเล ซึ่งถือว่าเป็น unseen ของเกาะพิทักษ์ ประเพณีวิ่งแหวกทะเล ปีนี้จัดเป็นปีที่ 10 แล้ว และจะจัดในช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปี วิ่งแหวกทะเลนี้เป็นสิ่งที่ผมคิดขึ้นมาเองเมื่อ 10 ปีที่แล้ว คือจุดริเริ่มอยู่ที่ว่าผมคิดว่าอะไร คือมนต์เสน่ห์ คือจุดเด่นของเกาะพิทักษ์ เมื่อคิดได้ ผมก็เลยจัดประเพณีนี้ขึ้นมา โดยที่การวิ่งแหวกทะเลนั้น จะต้องตรงกับเวลาหกโมงเช้า ซึ่งน้ำต้องแห้งและต้องให้ตรงกับวันอาทิตย์ ถ้าถามว่าทำเดือนอื่นได้หรือไม่ ก็ได้นะ แต่ที่เลือกเดือนมิถุนา เพราะว่าเป็นช่วงกลางปีพอดี (อำพล ธานีครุฑ, 2557)

ภาพที่ 11 ประเพณีการวิ่งแหวกทะเล
(ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เมื่อปี 2557)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าทุนทางภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นั้นสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น ประเพณีที่พบบนเกาะพิทักษ์นั้นเป็นประเพณีท้องถิ่นที่มีความสำคัญ และมีประเพณีที่ทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักเกาะพิทักษ์มากขึ้นอีกด้วย และชาวบ้านทุกคนบนเกาะพิทักษ์มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และให้ความนับถือ ซึ่งเป็นความเชื่อส่วนบุคคล

2.4 ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติ

ทูตทางทรัพยากรธรรมชาติ เป็นทูตที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันจากทรัพยากรทั้งหลายที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ มีทรัพยากรทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์ ทรัพยากรสัตว์น้ำทะเลที่อุดมสมบูรณ์ ส่วนทรัพยากรป่าไม้ก็มีอยู่บ้างบนภูเขาของเกาะพิทักษ์ ซึ่งบนภูเขานั้นมีต้นไม้หลายชนิดซึ่งเป็นต้นไม้หายากในสมัยนี้อีกด้วย สำหรับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความโดดเด่นของเกาะพิทักษ์ คือ หอยมือเสือ และปะการัง พบได้มากที่บริเวณรอบๆเกาะคราม

ส่วนที่ 3 บทบาทของทูตทางสังคมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การศึกษาของทูตทางสังคมในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ผู้วิจัยสามารถนำเสนอประเด็นที่เชื่อมโยงกับทูตทางสังคมที่ค้นพบ ในเรื่องบทบาทของทูตทางสังคมต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้ดังนี้

บทบาทของทูตทางสังคมนั้นก่อให้เกิดกับประโยชน์กับชุมชนในด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนั้น จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่างๆ ดังนี้

3.1 กิจกรรมดำน้ำดูหอยมือเสือและปะการัง

เกาะพิทักษ์นั้นมีทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ นั่นก็คือ หอยมือเสือ และปะการัง นักท่องเที่ยวสามารถนั่งเรือเพื่อไปดำน้ำดูปะการังและหอยมือเสือ ได้ที่บริเวณรอบเกาะครามซึ่งอยู่ไม่ไกลจากเกาะพิทักษ์ บริเวณนี้จะเต็มไปด้วยแนวปะการังที่มีความสวยงามและหอยมือเสือ ที่เป็นทรัพยากรทางทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ โดยสามารถบอกความต้องการกับเจ้าของโฮมสเตย์ได้ โดยคิดอัตราค่าบริการในการเหมาเรือไปดูปะการังและหอยมือเสือ ในราคา 700 บาท ต่อเรือหนึ่งลำ

3.2 กิจกรรมไคหมีก

เกาะพิทักษ์มีสัตว์น้ำทางทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ และชาวบ้านที่นี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ชาวบ้านมีความเชี่ยวชาญในการทำประมง นักท่องเที่ยวที่สนใจกิจกรรมนี้สามารถบอกความต้องการผ่านเจ้าของโฮมสเตย์ได้ โดยกิจกรรมไคหมีกนั้นค่าบริการอยู่

ที่ 700 บาทต่อเรือหนึ่งลำ โดยกิจกรรมนี้ทำให้นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์ในการไต่หมึก ได้เรียนรู้วิธีการไต่หมึก เรียนรู้การใช้อุปกรณ์ต่างๆ จากชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง

3.3 กิจกรรมเดินชมรอบเกาะ

เกาะพิทักษ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากฝั่งมากนัก ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาท่องเที่ยวได้โดยใช้เวลาการเดินทางมาที่เกาะไม่เกิน 15 นาที ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีชีวิตดั้งเดิม ชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ใช้ชีวิตกันอย่างเรียบง่าย บนเกาะพิทักษ์นั้นมีทรัพยากรป่าไม้ที่น่าสนใจอยู่บนภูเขาของเกาะ นักท่องเที่ยวสามารถเดินชมทรัพยากรต่างๆเหล่านั้นได้ และมีป้ายบอกทางตลอดเส้นทางเดินชมรอบเกาะ บนเกาะพิทักษ์มีต้นไม้หลายชนิด และแต่ละต้นก็จะมีติดชื่อบอกให้นักท่องเที่ยวไว้ศึกษาธรรมชาติบนเกาะ เมื่อนักท่องเที่ยวขึ้นไปถึงยอดของเกาะพิทักษ์ซึ่งเป็นจุดชมวิว นักท่องเที่ยวสามารถมองเห็นได้รอบเกาะพิทักษ์ ซึ่งเป็นทัศนียภาพที่มีความสวยงาม

ภาพที่ 12 แสดงป้ายบอกเส้นทางเดินชมรอบเกาะ

(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

ส่วนที่ 4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

การศึกษาทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน 4 ขั้นตอน ดังนี้

4.1 ขั้นตอนการวางแผน

ขั้นตอนการวางแผนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ถือเป็นขั้นตอนแรกที่มีความสำคัญ เป็นขั้นตอนที่ทุกคนในชุมชนได้เข้ามาประชุม มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น เป็นขั้นตอนกำหนดแผนงานและการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน ดังนี้

4.1.1 กำหนดแนวทางการดำเนินกิจกรรม

การกำหนดแนวทางในการดำเนินกิจกรรม ชาวบ้านในชุมชนทุกคนจะเข้าร่วมการประชุมของหมู่บ้านทุกเดือน และในการประชุมแต่ละครั้งทุกคนที่มีความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ สามารถเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมได้ เมื่อทุกคนได้เสนอแนวคิดต่างๆ ก็จะลงมือทำแผนปฏิบัติการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทุกคนจะต้องนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ สอดคล้องกับคำกล่าว ผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

จะมีการประชุมกันทุกเดือน ในทุกวันที่ 29 ของเดือน ชาวบ้านทุกคนจะมาประชุมกันและในวันที่ 5 ของเดือนจะเป็นการประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน ทุกคนจะมีความกระตือรือร้นในการมีส่วนร่วม ถ้าข้อเสนอไหนที่เห็นว่าดีกับหมู่บ้าน ทุกคนก็จะตกลงกับข้อเสนอ และถ้าใครมีความคิดดีๆ ก็จะเสนอในที่ประชุม บางครั้งผู้ใหญ่ก็จะมีแผนงานเข้าที่ประชุม ใครเห็นด้วยก็ตกลง ถ้าใครไม่เห็นด้วยก็สามารถคัดค้านได้ เราจะไม่โกรธกันถ้าหากมีการคัดค้าน (สมวาสนา ทิพย์แสง, 2557)

ทุกวันที่ 5 ของเดือนจะเป็นการประชุมคณะกรรมการของหมู่บ้าน และทุกวันที่ 29 ของเดือนเป็นการประชุมหมู่บ้าน มีอะไรก็เข้าที่ประชุม เวลาที่มีแผนงานอะไรก็จะมาจากแนวคิดของชาวบ้านทุกคนบนเกาะทั้งหมด (อำพล ธานีครุฑ, 2557)

วันที่ 29 ของทุกเดือนจะเป็นการประชุมของหมู่บ้าน แต่ละกลุ่มก็จะเข้าร่วมประชุมกัน (สมควร เย็นบางสะพาน, 2557)

4.1.2 การศึกษาดูงาน

จากที่ได้มีการวางแผนถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แล้ว ชาวบ้านก็ได้มีการตั้งกลุ่มต่างๆ เพื่อช่วยกันในการประสานงานของเรื่องต่างๆ ได้อย่างง่ายขึ้น แต่เนื่องจากคนในชุมชนไม่มีประสบการณ์ในเรื่องของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผู้นำชุมชนเลยจัดการศึกษา ดูงานนอกสถานที่ ที่ประสบความสำเร็จในเรื่องของการท่องเที่ยว เช่น เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี บ้านคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ถึงวิธีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และเมื่อกลับมาจากการศึกษาดูงานแล้ว ก็จะทำให้คนในชุมชนได้แนวความคิด หรือแรงบันดาลใจต่างๆ ที่ จะช่วยให้การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นประสบความสำเร็จ

4.2 ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการดำเนินการปฏิบัติกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่ได้วางแผนไว้จากขั้นตอนการวางแผนขั้นตอนแรก ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ได้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ดังนี้

4.2.1 จัดตั้งกลุ่มองค์กรต่างๆ

จากที่ได้วางแผนของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และแผนพัฒนาของหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านในชุมชนก็ได้ตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันกับสมาชิกภายในกลุ่ม และทุกคนในหมู่บ้าน โดยกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นนี้ ใครที่มีความสนใจเรื่องไหนก็จะเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่มนั้น

4.2.2 จัดตั้งประธานและคณะกรรมการ

เมื่อจัดตั้งกลุ่มได้แล้ว สมาชิกทุกคนในกลุ่มก็จะคัดเลือกประธานและคณะกรรมการของกลุ่ม โดยใช้เสียงโหวตจากสมาชิกทุกคนในกลุ่ม ที่ต้องมีารตั้งประธานและคณะกรรมการก็เพื่อให้คอยช่วยเหลือ สนับสนุน และกระจายข่าวสารต่างๆ ให้กับสมาชิกในกลุ่ม ส่วนมากประธานและคณะกรรมการของกลุ่มแต่ละกลุ่ม สมาชิกทุกคนจะคัดเลือกจากผู้ที่มีความรู้ ความสามารถและมีทักษะในด้านที่โดดเด่นของแต่ละกลุ่ม และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในกลุ่ม และคนในหมู่บ้าน

4.2.3 จัดฝึกอบรม

เมื่อได้ประธานและคณะกรรมการของกลุ่มแล้ว ทุกคนในกลุ่มจะใช้ระบบการประชุมเพื่อหาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม โดยตกลงกันว่าในกลุ่มจะจัดฝึกอบรมในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เช่น จัดฝึกอบรมวิธีการทำปลาเค็มผึ่งทราย การทำโมบายจากเปลือกหอย การทำผ้าบาติก เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้สมาชิกสามารถสร้างงาน เพิ่มรายได้ และเพื่อให้สมาชิกในกลุ่ม มีความรู้ มีทักษะที่สามารถนำไปใช้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ได้ การฝึกอบรมนี้ ยังทำให้ทุกคนได้มีการพบปะ พูดคุย ทำให้เกิดความสามัคคีกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชนอีกด้วย

4.2.4 จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

เพื่อให้ชุมชนเกาะพิทักษ์ให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป และเพื่อเพิ่มรายได้ ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมงหลัก ถ้านักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวที่ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มากขึ้น จะทำให้ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ทางการประมงสามารถนำมาขายให้นักท่องเที่ยวได้โดยตรงไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง เช่น อาหารทะเล อาหารทะเลแปรรูป เช่น กะปิ กุ้งแห้ง ปลาเค็ม เป็นต้น

4.2.5 ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

พื้นที่ชุมชนเกาะพิทักษ์มีทิวทัศน์ที่สวยงามและมีความโดดเด่น และยังเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ซึ่งเหมาะแก่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมไปถึงการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้านในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ เพื่อที่จะสนับสนุนและส่งเสริมให้เกาะพิทักษ์นั้นเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบยั่งยืน

ภาพที่ 13 ป้ายหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

4.3 ขั้นตอนการรับผลประโยชน์

เมื่อได้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แล้วนั้น ทำให้เกาะพิทักษ์มีชื่อเสียงและมียักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนเพิ่มขึ้น ผลจากการที่นักท่องเที่ยวเขามามากขึ้นทำให้ชาวบ้านในชุมชนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น รายได้จากการขายของที่ระลึก รายได้จากการเข้าพักโฮมสเตย์ รายได้จากการขายผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารทะเล เป็นต้น นอกจากนี้ชาวบ้านในกลุ่ม และในชุมชนจะได้รับผลประโยชน์ในรูปแบบของรายได้ที่เพิ่มขึ้นแล้ว ทุกคนก็ยังได้รับผลประโยชน์จากการเข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่ม คือ มีการพบปะ พูดคุย กันมากขึ้นกว่าแต่ก่อน มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น และทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง เกิดความสามัคคีในชุมชนมากขึ้น เพราะการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้ทุกคนในชุมชนได้ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูล ซึ่งกันและกัน

4.4 ขั้นตอนการประเมินผล

ขั้นตอนการประเมินผลถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญอีกขั้นตอนหนึ่ง เพราะจะทำให้ทราบถึงผลการดำเนินกิจกรรมทั้งหมดนั้นว่าประสบผลสำเร็จหรือไม่ อย่างไร โดยการประเมินผลของเกาะพิทักษ์ มีวิธีการดังนี้

4.4.1 การประเมินจากปริมาณการขายสินค้า หรือจำนวนปริมาณยอดขายพาหนะที่เข้ามายังชุมชนเกาะพิทักษ์ ก็เป็นการประเมินอีกวิธีหนึ่ง การที่นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาทำให้มีการขยายทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนเกาะพิทักษ์ คือ ผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ต่างๆ รวมถึงสินค้าและของที่ระลึกสามารถขายได้ในปริมาณที่มากขึ้น ทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น

4.4.2 โดยการสอบถาม การสัมภาษณ์หรือการจัดประชุมกับคนในชุมชน หรือคนในชุมชนอาจใช้การพูดคุยโดยตรงกับนักท่องเที่ยวเพื่อการติดตามการประเมินผล หากคนในชุมชนมีการพบปะแลกเปลี่ยนกับนักท่องเที่ยวที่มากหน้าหลายตาเป็นประจำ มีการเรียนรู้นิสัยใจคอแก่กันและกันทำให้มีการแลกเปลี่ยนทางความคิดที่เกี่ยวกับความพึงใจในการให้บริการต่างๆ และในระดับชุมชน ทำให้มีการแลกเปลี่ยนการทำกิจกรรมระหว่างชุมชนในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว การร่วมประชุมกับคนในชุมชนเพื่อนำมาซึ่งแนวทางในการปรับปรุงการกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

4.4.3 ประเมินเกี่ยวกับสภาพปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามาจำนวนมาก ทำให้การจัดการขยะในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เพราะหากสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรมหรือถูกทำลายจะเป็นผลทำให้ชุมชนเกาะพิทักษ์หมดความสนใจจากนักท่องเที่ยว ดังนั้น ชุมชนควรร่วมมือกันในการร่วมกันรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชนเกาะพิทักษ์ให้มีความยั่งยืนและเป็นที่น่าสนใจของนักท่องเที่ยว

4.4.4 ประเมินผลโดยการทำบัญชีรายรับรายจ่าย จากทุกกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การทำบัญชีรายรับรายจ่าย ทำให้ทราบถึงผลกำไร ผลขาดทุน เมื่อทราบแล้วก็จะได้นำมาปรับปรุงให้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้

เราจะทำบัญชีรายรับรายจ่ายตลอด พอสิ้นปีเราก็จะมีการแบ่งผลกำไร เราจะดูว่ามีค่าใช้จ่ายเท่าไร และมียาได้เท่าไร เงินปันผลก็จะให้กับสมาชิก และอีกส่วนก็จะเอาเข้ากองทุนหมู่บ้าน

เพื่อใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน (อรอนงค์ เย็นบางสะพาง, 2557)

ภาพที่ 14 แสดงที่ทำการกองทุนหมู่บ้าน
(ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อปี 2557)

ส่วนที่ 5 ปัญหาของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในประเด็นของปัญหาที่พบในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า ปัญหาหลักมีอยู่ 2 ประการ ดังนี้

5.1 ปัญหาในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ยังขาดการประชาสัมพันธ์ที่ดีในเรื่องของแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เข้ามาเที่ยวจะรู้จักเกาะพิทักษ์เพราะการบอกปากต่อปากว่ามีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ที่นี่ ส่วนการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ยังไม่ค่อยมี เช่น สื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ เป็นต้น

5.2 ปัญหาขยะมูลฝอย เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวที่เกาะพิทักษ์มากขึ้น ปัญหาที่ตามมา ก็คือ การเพิ่มขึ้นของขยะมูลฝอย ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ยังไม่ค่อยมีการบริหารจัดการที่ดีใน

เรื่องขยะมูลฝอย เนื่องด้วยเป็นชุมชนที่อยู่บนเกาะ การนำขยะไปทิ้งก็จะต้องทิ้งที่ทิ้งขยะบนเกาะเท่านั้น การเคลื่อนย้ายขยะไปที่บนฝั่งไม่ค่อยสะดวกเท่าไร

จากที่กล่าวมาข้างต้น เห็นได้ว่าชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ เป็นชุมชนที่มีทุนทางสังคมที่หลากหลาย ได้แก่ มีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถ มีกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่คอยช่วยเหลือกันในชุมชน มีภูมิปัญญาและวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นเป็นเวลานาน และมีทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์ ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์สามารถนำเอาทุนทางสังคมนั้นมาใช้ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนนั้น เป็นไปโดยที่สมาชิกทุกคนในชุมชนมีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นั้นสามารถพัฒนาชุมชนได้โดยพึ่งตนเองและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง ทูตทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ไม่จำกัดเพศ อายุ โดยบทนี้เป็นการอธิบายถึงบทสรุป อภิปรายผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ โดยการนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ มาประมวลความรู้ และได้นำเสนอผลการศึกษาในประเด็น สภาพทั่วไปของชุมชน ทูตทางสังคมของชุมชน และบทบาทของทูตทางสังคมต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสามารถสรุปผลการศึกษาได้ ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาพบว่า ทูตทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร ประกอบด้วยทูตทางสังคมที่มีความสำคัญทั้ง 4 ด้าน ดังนี้ 1) ทูตมนุษย 2) ทูตสถาบันองค์กร 3) ทูตภูมิปัญญาวัฒนธรรม 4) ทูตทรัพยากรธรรมชาติ และมีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสามารถสรุปผลการวิจัยออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ทูตทางสังคมที่พบในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์

1. ทูตมนุษย

ทูตมนุษยที่มีความสำคัญในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นี้ได้แก่ ผู้นำชุมชนที่เป็นทางการคือ ผู้ใหญ่อำพล ธานีครุฑ ผู้ใหญ่อำพลได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่อำเภอจากการเลือกของคนในชุมชน ผู้ใหญ่มีแนวคิดที่พัฒนาและอนุรักษ์เกาะพิทักษ์ให้ทรัพยากรบนเกาะมีความอุดม

สมบูรณ์ พัฒนาให้เกาะพิทักษ์เป็นชุมชนที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ และเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ ผู้ใหญ่เป็นผู้นำที่มีความมุ่งมั่น ตั้งใจในการพัฒนาเกาะพิทักษ์อย่างจริงจังตลอดมา จึงทำให้ชุมชนเกาะพิทักษ์มีการพัฒนาที่คืบคลานอย่างเห็นได้ชัด จากการที่ชุมชนได้รับการคัดเลือกให้เป็น หมู่บ้านอนุรักษ์ชายฝั่งทะเลดีเด่น ปี 2545 และผู้ใหญ่วัยยังได้รับการคัดเลือกให้เป็น ผู้ใหญ่บ้านดีเด่น อันดับ 2 ของจังหวัดชุมพร ในปี 2548 อีกทั้งยังทำให้เกาะพิทักษ์มีชื่อเสียงในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทำให้ชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์มีรายได้ที่เพิ่มขึ้น

การที่ชุมชนมีทุนทางมนุษย์ที่มีทั้งผู้นำที่มีวิจิตอาสา มีความรู้ มีความรับผิดชอบ และทุกคนในชุมชน มีความรักต่อชุมชนบ้านเกิด มีความสามัคคีร่วมกัน จะช่วยให้ชุมชนนั้นมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง

2. ทุนสถาบันองค์กร

ทุนทางสถาบัน/องค์กร/กลุ่มต่างในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ เป็นการรวมกลุ่มกันของญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียง เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และรับผลประโยชน์จากการรวมกลุ่มด้วยกัน ซึ่งกลุ่มต่างๆที่ปรากฏบนชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ที่มีความโดดเด่น มีอยู่ด้วยกัน 4 กลุ่ม ดังนี้

2.1 กลุ่มกลุ่มแปรรูปอาหารทะเล จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นกลุ่มแปรรูปสัตว์น้ำ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับสัตว์น้ำที่ชาวบ้านหาได้ เช่น ผลิตปลาตุ้มเค็มกระป๋อง ปลาหมึกหวานกระป๋อง ปลาเค็ม ปลาหมึกแห้ง ปลาสามรส กะปิ เป็นต้น ซึ่งปลาตุ้มหวานอัดกระป๋องเป็นสินค้า OTOP ของหมู่บ้านอีกด้วย นอกจากนี้ทางกลุ่มยังผลิตสินค้าของชำร่วยจากเปลือกหอย มาเพิ่มมูลค่าเพื่อสร้างรายได้

2.2 กลุ่มโฮมสเตย์ จุดเริ่มต้นของโฮมสเตย์ก็เพื่อหารายได้เสริมให้กับชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ และเพื่อพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีชื่อเสียง โดยปัจจุบันกลุ่มโฮมสเตย์มีทั้งหมด 20 หลังคาเรือน และเป็นกลุ่มที่สร้างรายได้ให้กับชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์มากที่สุด

2.3 กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากร กลุ่มอนุรักษ์นี้ ถือว่ามีความสำคัญ กลุ่มอนุรักษ์จัดตั้งขึ้นเพื่อ อนุรักษ์ทรัพยากรบนเกาะไว้ให้มีไว้ใช้อย่างไม่หมดสิ้น ถ้าหากชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ใช้

ทรัพยากรอย่างเดียว โดยที่ไม่มีการอนุรักษ์ ก็จะทำให้ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่สำคัญบนเกาะนั้นหมดไป ซึ่งเมื่อทรัพยากรหมดสิ้นก็จะสร้างความเสียหายและส่งผลกระทบต่อเกาะพิทักษ์อย่างมาก

2.4 กลุ่มประมงพื้นบ้าน กลุ่มประมงเป็นกลุ่มดั้งเดิมของชุมชนเกาะพิทักษ์ เนื่องจากชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ประกอบอาชีพประมงเป็นส่วนใหญ่ เป็นประมงชายฝั่ง กลุ่มประมงจัดตั้งขึ้นเพื่อให้ชาวบ้านยังคงรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมไม่ให้เลือนหายไป

กลุ่มต่างๆของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์จะมีประเพณี และคณะกรรมการของกลุ่ม สิ่งเหมือนกันทุกกลุ่มนั้น คือสมาชิกภายในกลุ่มจะคัดเลือกคณะกรรมการกันเอง โดยใช้วิธีการโหวตเสียงข้างมาก และรายได้จากการดำเนินงานของทุกกลุ่มจะต้องหักอัตราร้อยละ 3 เพื่อเข้ากองทุนหมู่บ้าน โดยกลุ่มต่างๆบนเกาะพิทักษ์นั้นสามารถที่จะสร้างรายได้ให้กับชุมชนเกาะพิทักษ์ได้เป็นอย่างดี

3. ทฤษฎีปัญญาวัฒนธรรม

ทฤษฎีด้านปัญญาวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ที่ค้นพบ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องของการทำลอบดักปลาหมึก ซึ่งชาวบ้านมีความรู้ความสามารถในการทำลอบดักปลาหมึกเป็นอย่างดี โดยวิธีการทำลอบดักปลาหมึกชาวบ้านได้เรียนรู้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษรุ่นก่อนๆ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำปลาเค็มฝงทราย ซึ่งปลาเค็มฝงทรายจะเป็นสูตรเฉพาะของชาวบ้านเป็นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชาวบ้าน แต่หากมีใครต้องการเรียนรู้สูตรชาวบ้านก็จะสอนให้ ไม่มีการคิดเงินแต่อย่างใด

ประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มี 3 ประเพณี ดังนี้

3.1 ประเพณีสวดหาด ประเพณีสวดหาดเป็นประเพณีที่ทำกันในช่วงเดือนกันยายนของทุกปี ซึ่งมีความเชื่อกันว่าประเพณีนี้เป็นการขอมาแม่นางเซิงกระ และ พ่อขุนทะเล โดยชาวบ้านจะปั้นหุ่นของคนในครอบครัว ตัดเล็บมือ ตัดผม ใส่งไปในหุ่น และนำหุ่นไป

3.2 ประเพณีการวิ่งแหวกทะเล ซึ่งเป็นการวิ่งจากท่าเรือไปยังเกาะพิทักษ์ จัดในช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปี แต่ไม่สามารถกำหนดวันได้แน่นอน เพราะการวิ่งแหวกทะเลจะต้องให้ตรงกับช่วงเวลาหกโมงเช้าที่น้ำทะเลแห้ง ในวันอาทิตย์ โดยที่ชาวบ้านจะใช้วิธีการดูข้างขึ้นข้างแรม ในการกำหนดวันที่ของการจัดวิ่งแหวกทะเล ซึ่งการวิ่งแหวกทะเลนั้นมีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเป็นจำนวนมาก

3.3 ประเพณีวิธีไหว้เรือ ซึ่งเป็นการไหว้แม่ย่านางเรือ เพราะด้วยอาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์จะประกอบอาชีพประมง การไหว้แม่ย่านางเรือก่อนออกทำประมงนั้น ถือเป็น การไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยคุ้มครองให้พ้นจากอันตรายในขณะที่ประกอบอาชีพ

ค่านิยมและความเชื่อของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นั้น ชาวบ้านทุกคนจะนับถือพ่อตาเกาะพิทักษ์ พ่อตาเกาะพิทักษ์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยคุ้มครองปกป้องเกาะพิทักษ์ให้รอดพ้นจากอันตรายทั้งปวง พ่อตาเกาะพิทักษ์เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ ซึ่งเป็นความเชื่อส่วนบุคคล แต่ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ทุกคนมีค่านิยมและความเชื่อในเรื่องนี้เหมือนกัน

4. ทูนทรัพยากรธรรมชาติ

บนเกาะพิทักษ์มีทรัพยากรทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทั้งทรัพยากรทางทะเล ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรทางทะเลที่มีความสำคัญและโดดเด่น ก็คือ

4.1 หอยมือเสือ ซึ่งหอยมือเสือจะพบได้บริเวณแนวปะการังรอบๆ เกาะคราม หอยมือเสือที่เกาะพิทักษ์นั้นยังมีความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก เนื่องจากที่เกาะพิทักษ์นั้นเป็นศูนย์อนุรักษ์หอยมือเสือ ทำให้ชาวบ้านที่ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นั้นตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่บริเวณเกาะพิทักษ์

4.2 ปะการัง เช่น ปะการังสมอง ปะการังเขากวาง เป็นต้น ปะการังจะพบได้บริเวณเกาะครามเช่นกัน แนวปะการังที่นี้ยังมีความอุดมสมบูรณ์เป็นอย่างมาก เพราะได้รับการอนุรักษ์เป็นอย่างดีจากชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์เช่นกัน

นอกจากนี้ยังมีทรัพยากรสัตว์น้ำทะเล เช่น ปลา ปู หอยเจาะ และกุ้ง ที่พบได้บริเวณเกาะพิทักษ์อีกด้วย เนื่องจากทะเลที่เกาะพิทักษ์มีความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านทุกคนที่เกาะพิทักษ์รู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า ทั้งยังช่วยกันอนุรักษ์สัตว์น้ำทางทะเล ที่เป็นสัตว์ทางเศรษฐกิจที่ชาวบ้านไว้ใช้หาเลี้ยงชีพ ให้มีความอุดมสมบูรณ์ไม่หมดไป ส่วนทรัพยากรป่าไม้บนเกาะพิทักษ์ก็มีความหลากหลาย และมีความอุดมสมบูรณ์เช่นกัน

ส่วนที่ 2 บทบาทของทุนทางสังคมในแง่ของการนำทุนทางสังคมออกมาใช้

ทุนทางสังคมทั้ง 4 ด้านนั้น มีความสัมพันธ์ ช่วยส่งเสริมกัน ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ โดยทุนแต่ละด้านนั้น มีบทบาท ดังนี้

ผู้นำของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ หรือ ผู้ใหญ่บ้านนั้นเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในการทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยที่ผู้นำนั้นได้สังเกตเห็นถึงจุดเด่นของเกาะพิทักษ์ว่ามีอะไรบ้าง ไม่ว่าจะเป็นด้านทรัพยากรธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์ ลักษณะทางกายภาพของเกาะพิทักษ์ มาจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของเกาะ เช่น กิจกรรมค้ำน้ำควนแนวปะการัง ดูหอยมือเสือ กิจกรรมตกปลา กิจกรรมไต่หมึก เป็นต้น และนอกจากนี้ยังมีโฮมสเตย์ไว้รองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมเกาะพิทักษ์ ซึ่งการพักโฮมสเตย์นั้นจะทำให้นักท่องเที่ยวได้มองเห็นและเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ เมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัสเกาะพิทักษ์ก็จะทำให้ชาวบ้านมีรายได้ที่เกิดจากการเข้าพักโฮมสเตย์ และรายได้จากการซื้อขายผลิตภัณฑ์แปรรูปอาหารทะเลต่างๆ ที่เป็นสูตรภูมิปัญญาของชาวบ้านเกาะพิทักษ์ อีกทั้งผู้นำของชุมชนยังดึงลักษณะทางกายภาพของเกาะพิทักษ์ ที่เป็นเกาะขนาดเล็กไม่ใหญ่มาก อยู่ใกล้กับชายฝั่งบนบก น้ำทะเลไม่ลึกมาก และจะมีช่วงที่น้ำทะเลลดเห็นหาดทรายสามารถเดินข้ามไปมาได้ จึงได้นำเอาข้อดีตรงนี้มาจัดกิจกรรมวิ่งแหวกทะเลของเกาะพิทักษ์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้จักเกาะพิทักษ์ และทำให้เกาะพิทักษ์มีชื่อเสียงในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพิ่มขึ้นอีกด้วย

ส่วนที่ 3 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ทุกคนจะมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังนี้

1. ขั้นตอนการวางแผน

วันที่ 29 ของทุกเดือน จะมีการประชุมหมู่บ้าน โดยที่ชาวบ้านทุกคนจะเข้าร่วมประชุม ในการประชุมนี้จะมีการนำเสนอแผนงานต่างๆของหมู่บ้าน ให้ทุกคนได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของแผนงานต่างๆ รวมถึงแผนพัฒนาหมู่บ้าน แผนของกลุ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

2. ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

เมื่อได้มีการตกลงกันตามแผนงานข้างต้นแล้ว ชาวบ้านทุกคนจะมีการปฏิบัติตามแผนงานที่ได้ตั้งไว้อย่างเคร่งครัด และจะช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเริ่มที่การจัดตั้งประธานคณะกรรมการของแต่ละกิจกรรม ทั้งนี้ก็เพื่อให้เป็นตัวแทนของสมาชิกทุกคน จากนั้นทุกคนก็จะเข้าร่วมกิจกรรมตามแผนที่วางไว้ มีการจัดฝึกอบรมให้กับชาวบ้าน เมื่อฝึกอบรมจบชาวบ้านมีความรู้

และทักษะในเรื่องนั้นๆแล้ว ก็ดำเนินการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว และชาวบ้านในชุมชนยังมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างต่อเนื่อง

3. ขั้นตอนการรับผลประโยชน์

หลังจากที่ได้จัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ต่างๆ ที่ได้มีการวางแผนไว้มาอย่างต่อเนื่อง ทำให้นักท่องเที่ยวรู้จักและเข้ามาสัมผัสเกาะพิทักษ์มากขึ้น ทุกคนในชุมชนได้รับผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของรายได้ที่เพิ่มมากขึ้น และในเรื่องของการได้พบปะพูดคุยกันมากขึ้นของชาวบ้านบนเกาะพิทักษ์ เนื่องจากทุกคนต้องเข้าร่วมประชุมกันทุกเดือน

4. ขั้นตอนการประเมินผล

ในการดำเนินกิจกรรมนั้น จะมีการทำบัญชีรายรับรายจ่าย และเมื่อถึงสิ้นปีจะมีการแบ่งผลกำไรที่ได้ และยังมีวิธีการประเมินผลโดยการให้ชาวบ้านร่วมพูดคุยกับนักท่องเที่ยวว่าในการเข้ามาท่องเที่ยวที่ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์นั้นนักท่องเที่ยวมีความประทับใจมากน้อยเพียงใด และเมื่อถึงวันประชุมของหมู่บ้าน ทุกคนที่มีส่วนร่วมก็จะเสนอความคิดเห็นกันถึงวิธีการที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวให้ดีขึ้น รวมไปถึงปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะนำไปปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาต่อไป

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการศึกษา ทูทางสังคมกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

ทูทางสังคม คือ สิ่งที่ดี ที่มีอยู่ในชุมชน ประกอบด้วย ทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรบุคคล หรือ ปราชญ์ชาวบ้าน เครือข่ายการรวมตัวกันในรูปแบบต่างๆ ทูทางสังคมมีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะ เป็นผลพลอยได้ที่เกิดจากกิจกรรมทางสังคม สถาบันพระปกเกล้า (2554: 7) ทั้งนี้ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มีทูทางสังคมที่มีลักษณะเด่นที่มีอยู่ในชุมชน ทรัพยากรที่เป็นบุคคลที่มีความสำคัญกับชุมชน คือ ผู้นำของชุมชน มีทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรทางทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ คือ สัตว์ทะเล หอยมือเสือ และปะการัง ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ยังมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กรเพื่อช่วยสร้างงานและเพิ่มรายได้ให้กับชาวบ้านในชุมชนเกาะพิทักษ์อีกด้วย

ทุนทางสังคมของเกาะพิทักษ์ทั้ง 4 ด้านนั้น คือ ทุนมนุษย์ ทุนสถาบันองค์กร ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม และทุนทรัพยากรธรรมชาติ มีความสัมพันธ์ที่เกี่ยวเนื่องกัน และทุนในแต่ละด้านนั้นมีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ ฉัฐชยา ศิวเงิน (2554) ศึกษาเรื่อง บทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาค้าว ตำบลปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ พบว่า ทุนทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ทุนทางสังคมในรูปแบบของทรัพยากรมนุษย์ กลุ่ม/องค์กรในชุมชน ทุนทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น ทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดการบริหารจัดการชุมชนร่วมกัน เกิดเป็นพลังในการขับเคลื่อนชุมชน และพัฒนาชุมชนในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติของชุมชน คนในชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้

และชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ยังสามารถนำเอาทุนทางสังคมของบ้านเกาะพิทักษ์ที่มีความโดดเด่น มาใช้ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชนด้วย ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ อาทิตย์ บุคคาดวง (2554) ศึกษาเรื่อง ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า ชุมชนบ้านบางไพร มีการนำทุนทางสังคมไปใช้ใน 3 ระดับ คือ 1)ระดับเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อชีวิตและครอบครัวของตนเอง 2)ประโยชน์ต่อกลุ่มหรือเครือข่ายการประกอบอาชีพและการประกอบการ และ 3)กลุ่มหรือเครือข่ายการพัฒนาชุมชนโดยรวม

นอกจากนี้ จากการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์มีการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยที่ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยมีขั้นตอนในการมีส่วนร่วมทั้งหมด 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนการวางแผน
2. ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม
3. ขั้นตอนการรับผลประโยชน์
4. ขั้นตอนการประเมินผล

ซึ่งสอดคล้องกับ ปารีชาติ วลัยเสถียร และคนอื่นๆ (2543: 198-199) ว่า การมีส่วนร่วมมีลักษณะ ดังนี้ การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผน

การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีในท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตาม ประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้อง มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากการศึกษาพบว่า ควรพัฒนาทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนให้ดีขึ้นกว่าเดิม เพราะเมื่อเวลาผ่านไปทุนบางอย่างที่มีอยู่ในชุมชนอาจเลือนหายไปได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์สามารถใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง

1.2 จากการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ทางชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ควรจัดทำโครงการประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และ กิจกรรมต่างๆ ให้มากขึ้น โดยประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เช่น สื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อออนไลน์ เป็นต้น เพื่อช่วยให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักเกาะพิทักษ์เพิ่มมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบทุนทางสังคมที่มีบทบาทต่อการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในพื้นที่ศึกษาอื่นๆ เพื่อจะได้นำผลการศึกษามาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อไป

2.2 ควรศึกษาทุนทางสังคมที่เจาะลึกในแต่ละด้านของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ เพื่อที่จะได้ทราบผลการศึกษาและนำไปพัฒนาชุมชนต่อไป

รายการอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2557). เข้าถึงเมื่อ 22 พฤษภาคม. เข้าถึงได้จาก <http://thai.tourismthailand.org/สถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรม/กิจกรรมและงานประเพณี/วิ่งแหวกทะเลสู่เกาะพิทักษ์—5208>.
- กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม. (2541). **การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์**. กรุงเทพมหานคร: กองส่งเสริมและเผยแพร่ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กองวางแผน โครงการ. (2540). **รายงานสรุปร่างนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**.
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. (2543). **การบริหารการพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน**. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.
- ชาย โพธิสิตา. (2552). **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ชินรัตน์ สมสืบ. (2539). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ณัฐชา ผิวเงิน. (2554). “บทบาททุนทางสังคมในการพัฒนาชุมชนบ้านปลาคล้าว ตำบลปลาคล้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ณัฐภัทร สุนทรมีเสถียร. (2552). “ทุนทางสังคมกับการจัดการวิสาหกิจชุมชน กรณีศึกษากลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตำบลบางสน อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, บรรณาธิการ. (2537). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ทินกฤต นุตวงษ์. (2554). “มาตรการทางกฎหมายในการส่งเสริมการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งยาวกับชุมชนบ้านหนองไซ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นวกานต์ แห่งทอง. (2554). “ทุนทางสังคมกับการจัดการชุมชน กรณีศึกษา ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- นุกิศ เอี่ยมใส. (2555). รายงานการวิจัย เรื่อง ทุนทางศิลปวัฒนธรรมประเพณีกับการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชนจังหวัดเพชรบูรณ์, มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์.
- ปารีชาติ วลัยเสถียร. (2546). **กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา**. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข(สรส.).
- แผนที่อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร. (2557). เข้าถึงเมื่อ 22 พฤษภาคม. เข้าถึงได้จาก http://www.77จังหวัด./1913_อำเภอหลังสวน.html.
- พงศ์สานต์ พิทักษ์มหาเกตุ. (2538). **ชาวบ้านกับช่องทางประกอบธุรกิจท่องเที่ยว: แนวคิดในการจัดตั้งสหกรณ์นำเที่ยวชมธรรมชาติแนวอนุรักษ์กาญจนบุรี จำกัด (ส.บ.อ.ก.) สหกรณ์บริการนำเที่ยวและอนุรักษ์แห่งแรกของประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: ปกเกล้า.
- ภัทรพร ทิพย์มงคล. (2553). “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาเกาะพิทักษ์ อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาการจัดการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยนเรศวร
- ยุวดี นิรัตน์ตระกูล. (2439). “การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์.” วารสารศูนย์การศึกษาต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยขอนแก่น 4, 1 (มกราคม-เมษายน): 43-48.
- วรวิไล โรมรัตนพันธ์. (2548). **ทุนทางสังคม**. กรุงเทพฯ: โครงการสร้างเสริมการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข(สรส.).
- วิจิต กัลยาณวัตร. (2554). รายงานการพัฒนาหมู่บ้าน เกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร. เข้าถึงเมื่อ 11 มีนาคม. เข้าถึงได้จาก <http://203.114.112.233/TDR/PDF/860408.pdf>.

สถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2540). รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

สถาบันพระปกเกล้า. (2554). การศึกษาทุนทางสังคมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ส.เจริญ การพิมพ์.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2548). ทุนทางสังคมฉบับประชาชน. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2548). รายงานการวิจัย เรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวิถีชีวิตภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

สุวรรณณี คำมั่น และคณะ. (2551). “สู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน.” การสัมมนาวิชาการประจำปี 2551 จัดโดย มูลนิธิชัยพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และ มูลนิธิสถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ ซิตี้ จอมเทียน ชลบุรี, 29-30 พฤศจิกายน.

องค์การบริหารส่วนตำบลบางน้ำจืด. (2557). แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา ประจำปี 2553 – 2557. เข้าถึงเมื่อ 7 มกราคม. เข้าถึงจาก http://www.bangnumjued.go.th/datacenter/detail.php?news_id=63.

อาทิตย์ บุคคาดวง. (2554). “ความสามารถในการนำทุนทางสังคมออกมาใช้ของชุมชนบ้านบางไพร อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

1. นาย อำพล ธานีครุฑ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 14 บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
2. นาง สมวาสนา ทิพย์แสง คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 14 บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
3. นาง อรอนงค์ เข็นบางสะพาน คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 14 บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
4. นาย สมควร เข็นบางสะพาน คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 14 บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
5. นาง พรศรี รัตนราช คณะกรรมการหมู่บ้าน หมู่ที่ 14 บ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

แนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์
เรื่อง ทูทางสังคมกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษา บ้านเกาะพิทักษ์
ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร
(สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก)

คำชี้แจง การศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาทางวิชาการ ผลการศึกษาจึงไม่มีผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลแต่อย่างใด แต่จะเป็นประโยชน์ต่อส่วนร่วมในอนาคต จึงขอให้ท่านกรุณาตอบแบบสัมภาษณ์ตามความเห็นของท่าน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการนำข้อมูลไปใช้ในการพัฒนาต่อไป

การสัมภาษณ์ โดยแบ่งข้อมูลออกเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ตอนที่ 3 ทูทางสังคมของชุมชนบ้านเกาะพิทักษ์ ตำบลบางน้ำจืด อำเภอหลังสวน จังหวัดชุมพร

ตอนที่ 4 บทบาทของทูทางสังคมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ตอนที่ 1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์

1.1 ชื่อ - สกุล

1.2 เพศ

1.3 อายุ

1.3 อาชีพ

1.4 ตำแหน่ง บทบาท หน้าที่ในชุมชน

สัมภาษณ์ วันที่..... เดือน..... ปี.....

ตอนที่ 2. ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

- 2.1 ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- 2.2 สภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน
- 2.3 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นไปในลักษณะใด
- 2.4 หากเกิดปัญหาในชุมชนท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไร

ตอนที่ 3. ข้อมูลทุนทางสังคมของชุมชน

3.1 ทุนมนุษย์ เช่น ผู้นำ บุคคลที่มีองค์ความรู้ในด้านต่างๆ บุคคลที่มีจิตสาธารณะ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อต่อคนในชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น ท่านคิดว่าในชุมชนนี้มีทุนมนุษย์อยู่มากน้อยเพียงใด อย่างไร

3.2 ทุนสถาบัน เช่น กลุ่มองค์กรต่างๆ กลุ่มกิจกรรมต่างๆในชุมชน มีอะไรบ้าง

3.3 ทุนภูมิปัญญาวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น จารีตประเพณีท้องถิ่น ค่านิยม ความเชื่อถือในชุมชน มีอะไรบ้าง

3.4 ทุนทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา น้ำ ผลผลิตทางการเกษตร น้ำตก ทะเล สัตว์ต่างๆ เป็นต้น มีอะไรบ้าง

ตอนที่ 4. บทบาทของทุนทางสังคม

จากทุนทางสังคมดังกล่าว ท่านคิดว่าทุนในแต่ละด้าน มีทุนอะไรที่เป็นจุดเด่นที่สุด ที่มีบทบาทมากที่สุดในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน

ตอนที่ 5. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

5.1 ขั้นตอนการวางแผน

5.1.1 ท่านมีส่วนร่วมอย่างไรบ้างในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

5.1.2 แผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนมีลักษณะเป็นอย่างไร

5.1.3 ใครเป็นผู้เกี่ยวข้องที่สำคัญในการเรื่องการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยว

เชิงอนุรักษ์

5.1.4 ปัญหาและอุปสรรคที่ท่านพบ

5.1.5 ข้อเสนอแนะ

5.2 ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม

5.2.1 ท่านมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
อย่างไรบ้าง

5.2.2 มีขั้นตอนในการดำเนินกิจกรรมอย่างไรบ้าง

5.2.3 ความร่วมมือของคนในชุมชนกับการดำเนินกิจกรรมเป็นอย่างไร

5.2.4 ปัญหาและอุปสรรคที่ท่านพบ

5.2.5 ข้อเสนอแนะ

5.3 ขั้นตอนการรับผลประโยชน์

5.3.1 ท่านได้รับผลประโยชน์อย่างไรบ้างในการมีส่วนร่วมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

5.4 ขั้นตอนการประเมินผล

5.4.1 ท่านมีส่วนร่วมอย่างไรในการติดตามประเมินผลของกิจกรรมการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน

5.4.2 ปัญหาและอุปสรรคที่ท่านพบ

5.4.3 ข้อเสนอแนะ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ – สกุล
ที่อยู่

นางสาวชลดา บุญอยู่
63/3 หมู่ที่ 3 ตำบลทะเลทรัพย์ อำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2551

สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย
โรงเรียนกาญจนาภิเษกวิทยาลัย สุราษฎร์ธานี

พ.ศ. 2555

สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี บริหารธุรกิจบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทั่วไป คณะบริหารธุรกิจและเทคโนโลยี
สารสนเทศ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก

พ.ศ. 2555

ศึกษาต่อระดับปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
การจัดการภาครัฐและภาคเอกชน บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศิลปากร